

VILNIAUS UNIVERSITETO MEDICINOS FAKULTETAS

IR

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Menų terapijos (Dailės terapijos specializacijos)

antrosios pakopos (magistrantūros) studijų

Baigiamasis darbas

Dėmesingumo kaitos vertinimas taikant dailės terapiją pradinių klasių vaikams, patiriantiems
elgesio ir emocinių sunkumų

Julija Gadišauskaitė

Darbo vadovas

Vilniaus universitetas, Asist. Dr. Edgaras Džugauskas

(institucija, pedagoginis vardas, mokslo laipsnis, vardas, pavardė)

Konsultantas

Vilniaus universitetas, Asist. Dr. Audronė Brazauskaitė

(institucija, pedagoginis vardas, mokslo laipsnis, vardas, pavardė)

Recenzentas

Vilniaus universitetas, Asist. dr. Rima Breidokienė

(institucija, pedagoginis vardas, mokslo laipsnis, vardas, pavardė)

Mokslo tiriamojo darbo įteikimo data _____

(pildo atsakingas Katedros/Klinikos darbuotojas)

Registracijos Nr. _____

(pildo atsakingas Katedros/Klinikos darbuotojas)

Studento elektroninio pašto adresas (julija.gadisauskaite@mf.stud.vu.lt)

2023

Turinys

ĮVADAS	3
1.1. Elgesio ir emocinių sunkumų samprata, paplitimas, komorbidiškumas ir diagnozavimas	6
1.2. Pradinių klasių vaikų amžiui būdingi elgesio ir emociniai sunkumai	11
1.2.1. Vaikų elgesio ir emocinių sunkumų priežastys ir raiška	11
1.2.2. Vaikų elgesio ir emocinių sunkumų pasekmės	14
1.3. Pradinių klasių vaikų dėmesingumas ir jį sąlygojančios aplinkybės	15
1.4. Elgesio ir emocinių sunkumų sąsaja su vaikų dėmesingumu	18
1.5. Dailės terapija pradinių klasių vaikams, turintiems elgesio ir emocinių sunkumų	20
1.6. Dailės terapijos taikymas pradinių klasių vaikų dėmesingumui	22
2. METODIKA	26
2.1. Tyrimo imtis	26
2.2. Tyrimo duomenų rinkimo metodai	27
2.3. Dailės terapijos užsiėmimų struktūra	28
2.4. Stebėjimas	30
3. Duomenų analizės metodai	30
3.1. Kiekybinė duomenų analizė	30
3.2. Atvejo analizė	30
4. REZULTATAI	32
5. ATVEJO ANALIZĖ	34
REZULTATŲ APTARIMAS	48
IŠVADOS	50
REKOMENDACIJOS	51
LITERATŪRA	52
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59
PRIEDAI	3

ĮVADAS

Temos aktualumas. Daugelyje pasaulio šalių yra plačiai stebima jaunesnio amžiaus moksleivių, susiduriančių su įvairiais sunkumais bei iššūkiais, paplitimo tendencija. Didesnis nei įprastas aktyvumas, hiperaktyvumas, savireguliacijos iššūkiai, elgesio ir emociniai sunkumai trikdo tiek pačių vaikų kasdienes bei laisvalaikio, akademinės veiklas, tiek ir pedagogų bei šeimos narių įprastą dienos ritmą (McDougal et al., 2022). Jau ilgą laiką stebima didėjanti minėtų vaikų patiriamų sunkumų paplitimo tendencija grindžiama statistiniais duomenimis – Alenko ir kt. (2020) teigimu, vienas iš penkių vaikų tam tikru amžiaus tarpsniu patiria elgesio ir emocinių sunkumų, o remiantis vėlesniais statistikos duomenimis – 2016 metais apie 2,26 milijono 6–11 metų amerikiečių vaikų buvo stebimos elgesio ir emocijų problemos (Liu et al, 2021). Aušraitės kartu su Žardeckaitė-Matulaitienės (2020) teigimu, vaikų ir paauglių psichikos sveikatos rodikliai kelia rūpestį ir Lietuvoje. Yra nurodoma, jog 2019 m. Lietuvoje beveik 35 tūkst. nepilnamečių vaikų susidūrė su psichikos ir elgesio sunkumais. Svarbu paminėti, jog šių sunkumų turinčių vaikų skaičius gali būti didesnis, kadangi dalis jų nėra įtraukiami į sveikatos priežiūros sistemą, nes statistiniai duomenys renkami tik turinčiųjų patvirtintą diagnozę, t.y. sutrikimą – į statistiką neįtraukiami vaikai, turintys elgesio ir emocinių sunkumų.

Edukacinės praktikos specialistai pažymi, jog dažniau yra susiduriama ne su vaikų elgesio ir/ar emocijų sutrikimais, tačiau su jų patiriamais sunkumais (Gustafsson, 2019). Šie sunkumai dažniausiai pasireiškia netinkamu ar nepriimtiniu, agresyviu ar provokuojamu vaiko elgesiu įvairiose kasdienėse situacijose netikėtais ir neretai neišprovokuotais emocijų pokyčiais, įvairiomis baimėmis ir jų raiška (McDougal et al., 2022). Bielskytės-Simanavičienės ir Paurienės (2017) teigimu – tokie sunkumai gali atsirasti įvairiose situacijose, tačiau jiems būdingas laikinumas, taigi gali būti veiksmingai sprendžiami laiku suteikiant tikslingą pagalbą (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017).

Elgesio ir emocijų sunkumai gali neigiamai paveikti vaiko kognityvines funkcijas – viena jų – dėmesingumas (Slattery et al., 2022). Įprastai vaikai mokykloje susiduria su įvairiais iššūkiais ir aplinkos veiksniais, prie kurių turi prisitaikyti, kad pamokų metu pasiektų numatytus akademinis tikslus, tačiau sunkumus patiriantiems vaikams neretai kyla papildomų iššūkių. Šiems vaikams reikia įdėti kur kas daugiau pastangų pamokų metu kontroliuojant tiek savo elgesį ir emocijas, tiek ir dalyvaujant ugdomosiose veiklose (McDougal et al, 2022). Taigi, elgesio ir emocinius sunkumus patiriantys vaikai susidurdami su papildomais sunkumais, neretai negeba arba jiems pritrūksta resursų, kuriais galėtų paremti susikaupimą ir dėmesingumą pamokų metu. Trautmann kartu su Zepf (2012) pažymi, jog vaikų dėmesingumas

mokykloje užima svarbų vaidmenį mokymosi procesui ir akademiniam pasiekimams, todėl pastebėjus kylančius sunkumus yra rekomenduojama diegti papildomų metodų taikymą, o vienas jų – dailės terapija.

Problema. Šios temos problematiškumas yra grindžiamas tuo, jog vaikų patiriami elgesio ir emocijų sunkumai trukdo pačių vaikų bei jo artimiausios aplinkos asmenų kasdienėms veikloms, neigiamai veikia vaiko socialinį ir švietimo vystymąsi bei kitus ugdymo proceso dalyvius (bendraklasius, pedagogus) (Saur kartu su Loureiro, 2014). Dėl aplinkybių, jog daliai pradinių klasių vaikų kyla įvairių sunkumų efektyviai ir produktyviai įsitraukti į mokymosi procesą, yra plačiai pripažįstama būtinybė ieškoti naujų ugdymo galimybių (Ghavifekr et al., 2020). Įprastai mokyklose yra taikomi tradiciniai ugdymo metodai, tačiau dėl šių metodų, orientuotų į pedagogą, pakeitimas kūrybiškesniais, vaikų motyvaciją ir susidomėjimą stiprinančiais metodais tampa iššūkiu visai ugdymo sistemai (Povilaitytė, Lenkauskaitė, 2020). Taigi, į mokytoją orientuotas, tradicinis mokymas tapęs nepakankamai efektyviu siekiant ugdyti mokinių, turinčių elgesio ir emocinių sunkumų, kompetencijas turi būti papildytas naujais metodais.

Tyrimo objektas – dėmesingumo kaita taikant dailės terapiją pradinių klasių vaikams, patiriantiems elgesio ir emocinių sunkumų.

Tikslas – atlikti dėmesingumo kaitos vertinimą taikant dailės terapiją pradinių klasių vaikams, patiriantiems elgesio ir emocinių sunkumų.

Uždaviniai:

1. Identifikuoti pradinių klasių vaikų dėmesingumo sąsajas tarp elgesio ir emocinių sunkumų teoriniame kontekste.
2. Įvertinti pradinių klasių vaikų, patiriančių elgesio ir emocinių sunkumų, dėmesingumą prieš dailės terapiją ir po jos.
3. Naudojant atvejo analizę palyginti vaiko, patiriančio elgesio ir emocinių sunkumų, dėmesingumo kaitą taikant dailės terapiją.

Tyrimo klausimai:

1. Kaip keičiasi vaikų dėmesingumas taikant dailės terapijos užsiėmimus?
2. Kaip keičiasi vaiko dailės raiška esant skirtingam dėmesingumo lygiui dailės terapijoje?
3. Kaip keičiasi vaikų emocinio ir elgesio simptomų pasireiškimas prieš DT ir po?

Tyrimo hipotezės:

1. Dailės terapija sumažina emocinių ir elgesio sunkumų simptomų pasireiškimą.
2. Dailės terapija padidina dėmesingumą.

Tyrimo naujumas ir praktinis reikšmingumas. Šiame darbe yra analizuojama dėmesingumo kaita taikant dailės terapiją pradinių klasių vaikams, kurie patiria elgesio ir emocinių sunkumų. Šis aspektas yra naujas Lietuvos tyrėjų kontekste. Analizuojant mokslinius šaltinius pastebėta, jog nors panašaus pobūdžio tyrimų jau esama, tačiau dailės terapijos poveikis mokinių dėmesingumui esant elgesio ir emociniams sunkumams dar mažai tyrinėtas. Lietuvos tyrėjai yra analizavę dailės terapijos įtaką mokyklinio amžiaus vaikams: Šalnaitė (2016) nustatė dailės terapijos poveikį aktyvumo ir dėmesio sutrikimų turinčių 7-11 metų vaikų elgesiui, Racevičienė (2019) analizavo dailės terapijos poveikį ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems emocijų ir elgesio sunkumų, o Aušraitė kartu su Žardeckaite-Matulaitiene (2020) aptarė emocijų ir elgesio sunkumų turinčių vaikų ir paauglių stigmatizavimo ypatumus tėvų bei specialistų imtyje. Užsienio mokslininkai taip pat yra analizavę dailės terapijos įtaką vaikams: Wamboldt (2019) tyrė dailės terapijos efektyvumą vaikų emociniams, elgesio pokyčiams ir kognityvinėms funkcijoms; McDonald kartu su bendraautoriais (2019) tyrė dailės terapijos įtaką vaikų socialiniams ir emociniams pokyčiams; Snirr (2022) analizavo asociacijas tarp taikomos dailės terapijos ir vaikų patiriamų elgesio problemų, o Moula (2019) rezultatai atskleidė dailės terapijos įtaką 5-12 metų vaikų patiriamų sunkumų ir problemų sprendimui bei pažintinių (kognityvinių) funkcijų lavinimui.

Šio tyrimo metu gauti rezultatai žymi praktinį reikšmingumą sėkmingo vaikų ugdymo ir dėmesingumo lavinimo kontekste. Dėl priežasties, jog vaikų patiriami elgesio ir emociniai sunkumai trikdo vaiko ir jo artimiausios aplinkos funkcionavimą bei veiklas ugdymo įstaigose (Ogundele, 2018) yra svarbu nustatyti efektyvius būdus ir metodus šių problemų sprendimui. Landrum kartu su Tankersley ir Kauffman (2003) pažymi, kad vaikams, kurie patiria elgesio ir emocinių sunkumų, sukonzentruoti dėmesį į mokomąjį dalyką ir išlaikyti jį pamokos metu yra kur kas didesnis iššūkis lyginant su tokių sunkumų neturinčiais vaikais. Dėl šios priežasties Trautmann kartu su Zepf (2012) teigimu yra rekomenduojama diegti papildomų metodų taikymą. Šiame tyrime gauti rezultatai bei įžvalgos gali paskatinti formaliame ar neformaliame ugdyme diegti dailės terapiją siekiant lavinti vaikų, patiriančių elgesio ir emocinius sunkumus, dėmesingumą.

1.1. Elgesio ir emocinių sunkumų samprata, paplitimas, komorbidiškumas ir diagnozavimas

Yra plačiai stebima didėjanti pradinių klasių amžiaus vaikų, turinčių įvairių sunkumų ir iššūkių tendencija – itin didelis aktyvumas, hiperaktyvumas, savireguliacijos sunkumai, agresyvus elgesys, nuotaikų pokyčiai ir kt. Tai trikdo tiek jų kasdienę laisvalaikio, akademinę veiklą, tiek ir pedagogų bei šeimos narių įprastą dienos ritmą (McDougal et al., 2022). Aptariant vaikų elgesio ir emocijų problemas yra svarbu atskirti vaikų gyvenime atsiradusius sunkumus nuo specifinių sutrikimų (Ogundele, 2018). Edukacinėje praktikoje nurodoma, jog dažniau yra susiduriama ne su vaikų elgesio ir/ar emocijų sutrikimais, tačiau su elgesio ir emocijų sunkumais. Akcentuojama, jog šie sunkumai, tai sutrikimo lygio nesiekiantys elgesio ar emocijų požymiai, trukdantys vaiko socializacijai ir saviraiškai. Tie atvejai, kuomet vaiko elgesys ir emocijos trukdo jo socialinei adaptacijai bei saviraiškai, tačiau minėtų požymių dažnis ir intensyvumas nepakankamas sutrikimo diagnozavimui yra priskiriami sunkumams, o ne sutrikimui (Gustafsson, 2019). Šie sunkumai gali pasireikšti netinkamu, nepriimtinu, agresyviu, provokuojamu, įžūliu vaiko elgesiu įvairiose, kasdienėse situacijose, staigiais ir neretai neišprovokuotais emocijų pokyčiais, menka saviverte, nerimu, susirūpinimu, įvairiomis baimėmis (McDougal et al., 2022). Svarbu paminėti, jog šie sunkumai atsiranda tik tam tikrose situacijose ir yra laikini, todėl gali būti veiksmingai sprendžiami laiku suteikiant tikslingą pagalbą. Vaikų elgesio ir emocijų sunkumai yra labai aktuali problema, kadangi jei toks vaikų elgesys išlieka stabilus – gali virsti sutrikimu (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017).

Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio modeliai, kuriuose vyrauja nedidelio intensyvumo nepaklusnumas, iššaukiantis ir impulsyvus elgesys, savitvardos praradimas, turto naikinimas, apgaulės bei vagystės yra vertinami kaip normalaus elgesio variantai, tuo tarpu itin sunkaus charakterio bruožų demonstravimas, destruktivūs pykčio priepuoliai ir keliantis iššūkius elgesys, neatitinkantis amžiaus ir intensyvumo normų jau yra priskiriami vaikų patiriamams elgesio ir emocijų sunkumams. Bendruomenės tyrimais nustatyta, kad daugiau nei 80 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų kartais patiria nedidelio intensyvumo ir trukmės pykčio priepuolius ir tik nedidelė dalis, t.y. mažiau nei 10 proc. šiame amžiuje tokius pykčio priepuolius patiria kiekvieną dieną – visgi, tai yra laikoma norminiu netinkamu elgesiu. Akcentuojama, jog iššūkius aplinkiniams keliantis vaikų elgesys ir emociniai sunkumai pirmuosius dvejus gyvenimo metus dažniau įvardijami kaip „problema“, o ne „sutrikimu“ (Ogundele, 2018).

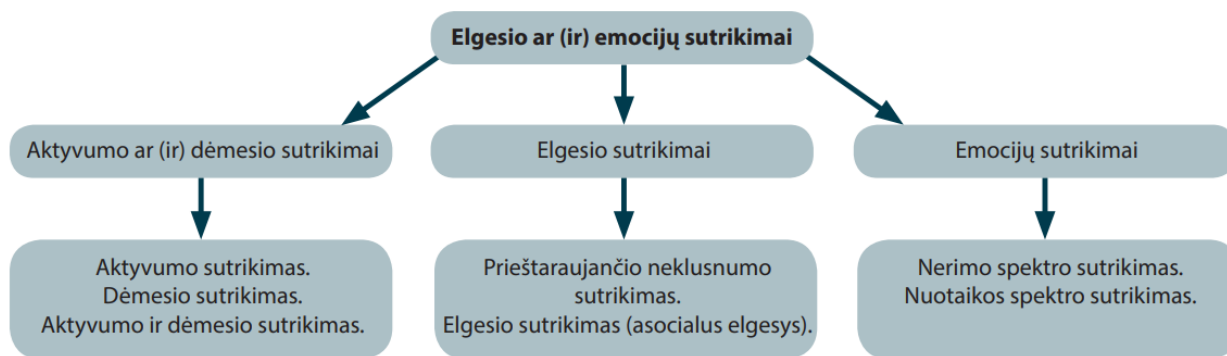
Gustafsson (2019) taip pat akcentuoja, jog vaikų elgesio ir emocijų sunkumus galima priskirti tiems atvejams, kuomet vaiko elgesys įvairiose situacijose, t.y. tiek specifinėse, tiek ir

kasdienėse, žymiai skiriasi nuo tikėtinų ir jo amžiaus vaikams būdingų reakcijų. Vaikų elgesio ir emocijų sunkumai akivaizdžiai neatitinka priimtinių socialinės grupės normų ir taisyklių. Dažnai minėti sunkumai stebimi įvairiose aplinkose, kaip šeimoje, darželyje, vaikų žaidimo aikštelėse. Jų elgesys nekinta arba yra itin sunkiai koreguojamas auklėjant ir lavinant vaiką remiantis įprastais metodais (Gustafsson, 2019).

Elgesio ir emociniai sunkumai (EES) yra apibrėžiami emocine negalia, kuriai būdingi šie simptomai:

- negebėjimas efektyviai užmegzti ar palaikyti patenkinamų tarpasmeninių santykių su bendraamžiais ir (arba) mokytojais. Ikimokyklinio amžiaus vaikams tai apimtų ir kitus priežiūros paslaugų teikėjus (ikimokyklinio ugdymo pedagogus, padėjėjus);
- negebėjimas efektyviai mokytis, kurio priežasties negalima sieti su intelektualiniais, sensoriniais (jutimų) ar sveikatos veiksniais;
- nuoseklus ir/arba nuolatinis netinkamas elgesys ar jausmų demonstravimas esant normaliomis (nestresinėmis) aplinkos sąlygomis;
- demonstruojama negatyvi ar/ir depresinė nuotaika;
- demonstruojamas polinkis į fizinių simptomų vystymą ar nepagrįstas baimes, siejamas su asmeninėmis ar mokyklos problemomis (Gustafsson, 2019).

Vaikas, turintis EES, yra vaikas, kuriam būdingas vienas ar keli iš aukščiau išvardytų simptomų, trunkančių ganėtinai ilgą laiką, žymesnio nei įprasto dažnio ir intensyvumo; pažymima, jog tai vaikas, kurio elgesys ir demonstruojamos emocijos labai trukdo ugdymo veiklai, todėl jam yra būtina teikti specialiąsias ugdymo paslaugas. Akcentuojama, jog patiriami vaiko sunkumai yra emociškai pagrįsti ir negali būti grindžiami intelektualiais, kultūriniais, jutiminiais ar kitais bendraisiais sveikatos sutrikimais (Ogundele, 2018). Tuo tarpu elgesio ar (ir) emocijų sutrikimai mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše (2011) yra apibūdinami kaip heterogeniška grupė sutrikimų, kuri pasireiškia elgesio ir/arba emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros, etinių normų bei išreikštu nedėmesingumu, impulsyvumu ir/arba prasta elgesio reguliacija. Elgesio ir emocijų sutrikimai gali būti skirstomi į aktyvumo ir/arba dėmesio sutrikimus, elgesio sutrikimus, emocijų sutrikimus. Minėtina, jog šios pagrindinės grupės yra klasifikuojamos dar smulkiau (1 pav.).

1 pav. Elgesio ir emocijų sutrikimų klasifikacija. Šaltinis: Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017.

Pagal tarptautinę ligų klasifikaciją TLK-10 elgesio ir emocijų sutrikimai priskiriami F90-F98 Elgesio ir emocijų sutrikimų, prasidedančių vaikystėje ir paauglystėje, sutrikimų grupei. Elgesio sutrikimai (F91) yra sutrikimai, kuriems būdingas pasikartojantis ir nuolatinis asocialaus, agresyvaus arba nepaklusnaus elgesio stereotipas, kuris trikdo šiam amžiui būdingas socialines elgesio normas. Toks elgesys nėra paprastas vaikiškas išdykavimas arba maištavimas ir trunka mažiausiai 6 mėnesius. Elgesio sutrikimo požymiai gali būti ir kitų psichiatrinių būsenų simptomai, tokiu atveju reikia taikyti atitinkamą diagnozę. Tuo tarpu emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje, yra skiriami į atsiskyrimo nerimo sutrikimą vaikystėje (F93.0), fobinio nerimo sutrikimą vaikystėje (F93.1), socialinio nerimo sutrikimą vaikystėje (F93.2), konkurencijos šeimoje tarp vaikų sutrikimą (F93.3), kitus emocijų sutrikimus vaikystėje, kaip pavyzdžiui tapatumo ar perdėto nerimo sutrikimas (F93.8) bei nepatikslingą emocijų sutrikimas vaikystėje (F93.9) (TLK-10-AM / ACHI / ACS elektroninis vadovas, 2015). Taigi galima pažymėti, jog vaikų patiriami elgesio ir emocijų sunkumai, trunkantys ilgiau nei pusę metų ir keliantys itin didelius iššūkius kontroliuojant nepaklusnų elgesį bei emocijas, atlikus tinkamą diagnostavimą gali būti įvardijami sutrikimais, o nebe sunkumais.

Paplitimas. Vaikų elgesio ir emocijų problemos kelia didelį susirūpinimą visuomenės sveikatoje daugelyje pasaulio šalių. Jau ilgą laiką yra stebima didėjanti minėtų vaikų patiriamų sunkumų paplitimo tendencija – 2016 metų statistikos duomenimis, maždaug 2,26 milijono 6–11 metų amerikiečių vaikų buvo stebimos elgesio ir emocijų problemos (Liu et al, 2021).

Alenko ir kt. (2020) teigimu, vienas iš penkių vaikų tam tikru amžiaus tarpsniu patiria EES, o vaikų psichikos problemų gydymui kasmet yra išleidžiama 247 milijardai Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) dolerių. Jungtinėse Amerikos Valstijose 9,4 proc. (6,1 mln.) 2–17 metų amžiaus vaikų buvo diagnozuotas aktyvumo ir dėmesio sutrikimas (ADS), o 7,4 proc. 3–17 metų vaikų (4,5 mln.) turėjo patvirtintą elgesio sutrikimo diagnozę. Aptariant emocinių problemų paplitimą vaikų tarpe atitinkamai 7,1 proc. (apie 4,4 milijono) ir 3,2 proc. (apie 1,9

milijono) vaikų 3–17 metų amžiaus grupėje buvo diagnozuotas nerimas ir depresija. Emocinių (depresijos ir nerimo) ir elgesio problemų gretutinės ligos taip pat dažniausiai pasitaiko vaikams ir stebimos jau ilgą laiką. 2004–2007 metais atlikto tyrimo duomenimis JAV buvo registruota 73,8 proc., depresija ar nerimu sergančių 3–17 metų amžiaus vaikų, o 47,2 proc. – turinčių elgesio problemų. Tuo tarpu Lietuvoje psichikos sutrikimų turėjo 14,0 proc. 7–10 metų amžiaus vaikų.

Aušraitė kartu su Žardeckaite-Matulaitiene (2020) taip pat mini didelį vaikų elgesio ir emocijų sunkumų paplitimą. Minėtų autorių teigimu, vaikų ir paauglių psichikos sveikatos rodikliai kelia rūpestį ir Lietuvoje. Yra nurodoma, jog 2019 m. Lietuvoje beveik 35 tūkst. nepilnamečių vaikų buvo stebimi psichikos ir elgesio sutrikimai. Taip pat pažymima, jog elgesio sunkumų turinčių vaikų skaičius gali būti dar didesnis, kadangi apie 14 proc. įvairių psichologinių sutrikimų turinčių vaikų gali nepatekti į sveikatos priežiūros sistemą, o statistiniai duomenys renkami tik turinčiųjų patvirtintą diagnozę, t.y. į statistiką neįtraukiami vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų.

Komorbidiškumas. Elgesio ir emocijų sunkumams yra būdingas komorbidiškumas, t.y. daugiau nei vieno sutrikimo pasireiškimas vienu metu. Dažnai atvejais kartu su EES vaikams yra stebimi aktyvumo ir dėmesio sutrikimai, nerimo, nuotaikos sutrikimai, prieštaraujantis elgesys ir kt. Elgesio ir emocijų sunkumai gali būti nepastebėti arba neteisingai interpretuojami dėl kitų, vaikui būdingų elgesio modelių – negebėjimo koncentruoti ir pakankamai ilgą laiką išlaikyti dėmesio, didelio impulsyvumo, aktyvumo. Dažniausi gretutiniai sutrikimai, būdingi vaikams, turintiems EES, yra tikai, autizmo spektro sutrikimai, baimės, obsesinis-kompulsinis sutrikimas ir kt. (Ogundele, 2018).

Minėtina, jog emocinės ir elgesio problemos įskaitant netvarkingą vaiko elgesį valgymo metu, žaidimą, atsisakymą dalyvauti ugdomosiose veiklose, bendraujant su bendraamžiais ir žemą savivertę, neretai yra susijusios su lėtiniais medicininiais sutrikimais, tokiais kaip atopinis dermatitas, nutukimas, diabetas ir astma, dėl kurių pablogėja gyvenimo kokybė (Gustafsson, 2019). Emocinės problemos, tokios kaip nerimas, depresija ir potrauminio streso sutrikimas (PTS), dažniausiai atsiranda vėlesnėje vaikystėje. Tėvams ar kitiems globėjams jas dažnai sunku anksti atpažinti, nes daugelis vaikų neturi tinkamo žodyno ir nežino, kokiais būdais galėtų suprantamai išreikšti savo emocijas bei jų priežastis. Daugeliui pediatrų ir vaikų ugdymo specialistų taip pat sunku atskirti normaliam vystymuisi būdingas emocijas (pvz., baimės, nuotaikų kaitą) nuo sunkių ir užsitęsusių emocijų kančių, kurios turėtų būti laikomos sunkumais ar net sutrikimais (Ogundele, 2018).

Diagnozavimas. Aušraitė kartu su Žardeckaite-Matulaitiene (2020) nurodo, jog didelei daliai vaikų patiriamų sunkumų nėra skiriama pakankamai dėmesio – psichiniai

sunkumai ar jų simptomai yra nepastebimi ir nekoreguojami, todėl gali tapti dar sudėtingesniais ir apsunkinti tolimesnį vaiko psichosocialinį funkcionavimą, gyvenimo kokybę. Dėl šios priežasties ankstyva intervencija turėtų užimti svarbų vaidmenį pagalbos procese vaikams – sumažinti sunkumų išreikštumą ar užkirsti kelią jų gilėjimui (Aušraitė, Žardeckaitė-Matulaitienė, 2020).

Vaikų elgesio ir emociniai sunkumai yra dažniausios priežastys, dėl kurių mokyklinio amžiaus vaikai yra siunčiami į psichikos sveikatos klinikas. Ankstyvas šių sunkumų identifikavimas yra labai svarbus, kadangi elgesio ir emocijų sunkumus galima pastebėti jau nuo labai ankstyvo amžiaus – dažniausiai nuo dvejų metų. Yra įrodyta, kad elgesio ir emocinės problemos ankstyvoje vaikystėje laikui bėgant stabilizuojasi arba progresuoja, todėl jas spręsti laiku – kritiškai svarbu (Sukhodolsky et al., 2016). Pavyzdžiui, net 50 proc. 2–3 metų vaikų, turinčių elgesio sunkumų, diagnozė ir toliau nustatoma praėjus ir 42–48 mėnesiams. Be to, maži vaikai, turintys pasikartojančių ir gretutinių psichologinių iššūkių, patiria daugiau sunkumų, turi didesnę patiriamų problemų spektrą ir dažniau naudojami psichikos sveikatos priežiūros specialistų paslaugomis (Bagner et al., 2012). Gustafsson (2019) teigimu, identifikuojant vaikų elgesio ir emocijų sunkumus yra labai svarbu neskubėti vertinti ir priimti skubotų išvadų, kadangi vaiko tiek elgesio, tiek ir emocijų vystymąsi gali lemti daugybė veiksnių, tiek žalojančių, tiek ir apsauginio pobūdžio. Dėl šios priežasties tam tikrais atvejais vaiko raidai nepalankios aplinkybės gali sukurti sąlygas vaiko elgesio ir emocijų sunkumų vystymuisi.

Identifikuoti EES arba diagnozuoti sutrikimus ne kiekvienu atveju yra paprasta, kadangi vaikų elgesį ir jo priežastis nėra lengva atpažinti net kai jie akivaizdžiai elgiasi destruktiviai. Dalis vaikų, turinčių tokių sunkumų neretai būna gana drovūs, uždari ir sunkiai bendraujantys. Pasitaiko atvejų, kuomet šių vaikų problemos nėra pastebimos ir joms nėra skiriamas tinkamas dėmesys iki kol patiriami elgesio, emocijų sunkumai tampa tokie gilūs, jog ima trukdyti mokymosi procesui (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017).

Lietuvoje siekiant atskirti vaikų patiriamus EES nuo elgesio ir emocinių sutrikimų yra vadovaujamosi TLK-10. Pagal tarptautinę ligų klasifikaciją TLK-10 elgesio sutrikimų diagnozė yra grindžiama tokiais elgesio ypatumais, kaip per didelis vaiko polinkis peštis ir triukšmauti, žiaurumas kitiems žmonėms ar gyvūnams, didelis destruktivumas nuosavybės atžvilgiu, padeginėjimas, vagiliavimas, pasikartojantis melavimas, pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš namų, neįprastai dažni ir stiprūs pykčio protrūkiai bei nepaklusnumas. Kiekviena šių kategorijų, stipriai išreikšta, yra pakankama diagnozei pagrįsti, tačiau tam nepakanka pavienių asocialaus elgesio epizodų. Tuo tarpu didžioji dalis emocinių sutrikimų, prasidedančių vaikystėje, yra daugiau normalios raidos kraštutinumai, o ne anomalūs fenomenai. Pagrindinis diagnostinis požymis, skiriantis emocinius sutrikimus, prasidedančius vaikystėje ir neurozinius sutrikimus,

yra minimų emocinių sutrikimų atitikimas konkrečiam vaiko raidos tarpsniui. Pavyzdžiui, kaip nurodyta TLK-10 – vienas iš emocinių sutrikimų – atsiskyrimo nerimo sutrikimas vaikystėje yra diagnozuojamas tuomet, kai atsiskyrimo baimė tampa nerimo šaltiniu, atsiranda ankstyvojoje vaikystėje ir pasireiškia statistiškai neįprasto stiprumo nerimu bei sąsaja su rimtomis socialinio funkcionavimo problemomis (TLK-10-AM / ACHI / ACS elektroninis vadovas, 2015).

Apibendrinant nagrinėtus literatūros šaltinius galima teigti, jog nors literatūroje yra minimi vaikų elgesio ir emociniai sutrikimai, tačiau dažniau praktikoje yra susiduriama su vaikų elgesio ir emocijų sunkumais. Remiantis analizuota literatūra galima pažymėti, jog šie sunkumai, tai nustatyto sutrikimo intensyvumo ir dažno lygio nesiekiantys elgesio ar emocijų požymiai, trukdantys vaiko socializacijai ir saviraiškai. Nors vaikų patiriami elgesio ir emociniai sunkumai turi gana didelį paplitimą užsienyje ir Lietuvoje, tačiau tikėtina, kad statistiniai duomenys turėtų būti kur kas aukštesni, kadangi juos sudaro tik turinčiųjų patvirtintą diagnozę atvejai, t.y. į statistiką neįtraukiami vaikai, turintys elgesio ir emocinių sunkumų.

1.2. Pradinių klasių vaikų amžiui būdingi elgesio ir emociniai sunkumai

1.2.1. Vaikų elgesio ir emocinių sunkumų priežastys ir raiška

Dėl priežasties, jog vaikų patiriami elgesio ir emociniai sunkumai neretai trikdo ne tik vaiko ir jo artimiausios aplinkos įprastą funkcionavimą, tačiau ir veiklas ugdymo įstaigose, yra svarbu suprasti jų priežastis. Šių priežasčių identifikavimas sudaro palankesnes sąlygas vaikų patiriamų iššūkių sprendimui multidimensiniame lygmenyje. Deja, tačiau vis dar nėra aiškiai įvardintų priežasčių, siejamų su vaikų elgesio ir emociniais sunkumais, tačiau yra kuriamos ir tikrinamos įvairios teorijos – dalis jų jau grindžiamos svariais įrodymais (Ogundele, 2018).

Vaikų psichologijos tyrėjai analizavę būdingus elgesio ir emocinių sunkumų modelius pastebėjo, jog EES priežastis galima klasifikuoti, t.y. suskirstyti į grupes, tokias kaip: biologinės priežastys, vystymosi/brendimo priežastys, su namų aplinka susijusios priežastys ir išmokimas (Gustafsson, 2019). Kartais problemos, kilusios motinos nėštumo ar vaiko gimdymo metu, gali nulemti biologinius, neurologinius pažeidimus dar negimusiam kūdikiui ar naujagimiui. Minėtos problemos gali sąlygoti ir ateityje vaiko patiriamus emocinius, elgesio sunkumus ar sutrikimus. Taip pat motinos mityba, įpročiai gali nulemti vaiko neurologinius vystymosi ypatumus, kaip pavyzdžiui, jei vaiko mama nėštumo metu vartojo narkotikus, alkoholį, gali būti tikėtina, jog tokiam vaikui fizinės ir psichinės sveikatos problemų tikimybė bus didesnė

(Glover, 2019). Wang kartu su Saudino (2013) nurodo, jog genetika taip pat užima svarbų vaidmenį vaikų patiriamų emocinių ir elgesio sunkumų priežasčių atsiradime, nors tiksli sąsaja lieka neaiški. Šių autorių buvo keliamą hipotezę, jog vaiko asmenybė yra iš dalies susijusi su genetika, taigi tėvams būdingas ryškus temperamentas gali sukelti emocinių ir elgesio sunkumų bei sutrikimų.

Žmogaus brendimas/vystymasis trunka visą gyvenimą ir kiekvienas jo etapas užima svarbų vaidmenį sėkmingos psichinės sveikatos raidoje. Kai vaiko vystymasis yra dėl tam tikrų priežasčių sutrikdomas, tikimybė patirti psichikos sveikatos sutrikimus padidėja. Emociniai ir elgesio sunkumai gali atsirasti dėl įvairių vystymosi priežasčių, kaip pavyzdžiui, vaikystėje kilusios prierašumo problemos dėl kurio kyla sunkumų atsiskiriant nuo artimųjų, Minimi žemos savivertės iššūkiai ir jų sąsaja su EES – ypač tais atvejais, jei vaiko savivertė nebuvo stiprinama ankstyvojo amžiaus metu (Ogundele, 2018).

Vaiko raidai palanki artimiausia aplinka užima svarbų vaidmenį jo gyvenime ir ateities konstrukcijoje. Tėvai yra gyvybiškai svarbūs sveikai vaikų raidai, todėl pozityvi ir palanki jų įtaka gali padėti išvengti patiriamų elgesio ar emocijų sunkumų ateityje. Nurodoma, jog dažnai patiriamas stresas namuose, disciplinos trūkumas, itin autoritarinis auklėjimo stilius su perteklinėmis taisyklėmis, vyraujantys žalingi įpročiai, smurtas šeimoje – rizikos veiksniai, kurie gali būti siejami su vaikų patiriamais emociniais sunkumais (National Academies of Sciences, 2016).

Socialinė atranka reiškia hipotezę, siejamą su vaikų polinkiu smurtiniam elgesiui dėl šeimos genetinio pažeidžiamumo, t. y. antisocialinių savybių, įskaitant iš tėvų paveldėtus smurtinius polinkius, keliančius vaikų elgesio problemas (Vries et al., 2018). Ogundele (2018) taip pat pažymi – kai vaikų patiriamų elgesio ar emocinių sunkumų priežastys nėra akivaizdžios ir nesiejamos su biologiniais, vystymosi ar aplinkos veiksniais, gali būti keliamą hipotezę, jog kartais emocinių ir elgesio sunkumų priežastys gali būti siejamos su išmokimu. Vaikai greitai mokosi, ypatingai vedami pavyzdžių ir siekdami suaugusiųjų dėmesio. Taigi, vaikams išmokti netinkamo elgesio ar emocijų demonstravimo nėra sudėtinga, ypatingai, jei iš to gaunama nauda – papildomas dėmesys iš bendraamžių, kitoks statusas.

Vaikų elgesio problemos ne visuomet, tačiau neretai kyla šeimose, turinčiose žemesnį socialinį ir ekonominį statusą dėl socialinio priežastingumo ir socialinės atrankos. Socialinis priežastinis ryšys reiškia, kad įvairūs stresoriai, tokie kaip ekonominis nerimas, susijęs su žemesne socialine ir ekonomine padėtimi, sukelia tėvų depresiją ir netinkamą vaikų auklėjimą bei linkę sąlygoti vaikų elgesio problemas (Murata, 2020). Naujojoje Zelandijoje buvo atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 1093 mokyklų moksleiviai iš neturtingų miesto šeimų, parodė, kad per dvejų metų stebėjimo laikotarpį depresija, priklausomybė nuo narkotikų ir nusikalstamumas

pasireiškė dažniau mokiniams, augusiems netinkamoje aplinkoje, kurioje vyravo prievarta ir nepriežiūra. Taigi, galima daryti išvadą, kad vaikai, užaugę aplinkoje, kurioje vyravo smurtinis elgesys, dažniau pasižymi destruktiviu elgesiu (Murata, 2020).

Vaikų elgesio ir emocijų sunkumai apima aktyvumo ir/arba dėmesio sutrikimams, elgesio sutrikimams ir emocijų sutrikimams būdingus simptomus, tačiau kiekvienam šių tipų gali būti stebima skirtinga raiška (Ogundele, 2018). Vaikų aktyvumo ir dėmesio sunkumai dažniausiai pasireiškia amžiaus neatitinkančiais dėmesingumo požymiais, kaip negebėjimu pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį numatytą laiką, sunkumais pradėjus paskirtą darbą jį užbaigti. Taip pat aktyvumo ir dėmesio sunkumai mokyklinio amžiaus vaikams gali pasireikšti padidėjusio aktyvumo ar net hiperaktyvumo požymiais, kaip bėgiojimu patalpoje netinkamu laiku be leidimo ar aiškios prasmės, triukšmavimu, įkyriu elgesiu, kuris trukdo tiek pedagogams, tiek bendraklasiams. Dažnai aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams pasireiškia ir žymus impulsyvumas, kuomet laukti eilėje tampa iššūkiu (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017). 7-11 metų vaikams su ADS itin didele problema tampa namų darbai, kadangi tai dar vienas konfliktų namuose židinys – tėvai skundžiasi, jog vaikai neatlieka pareigų namuose, neprisiima atsakomybės kaip kiti tokio paties amžiaus vaikai. Nors šiuo laikotarpiu pykčio protrūkių pasitaiko rečiau, bet atsiranda įtampa tarp brolių-seserų, vaikas gali patirti socialinį atstūmimą klasėje (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019).

Išskirtinai elgesio sunkumų turinčių vaikų elgesiui yra būdingi tiek išprovokuoti, tiek ir neišprovokuoti pykčio ar agresijos proveržiai, ryškus ir ilgą laiką besitęsiantis dirglumas ir irzlumas, kurio intensyvumas trikdo ugdymo procesą. Elgesio sunkumų raiška tiek ugdymo įstaigoje, tiek namuose pasižymi mandagumo ir autoriteto neigimu – šiems vaikams demonstruoti pagarbą tiek suaugusiesiems, tiek bendraamžiams yra taip pat sunku. Jiems trūksta atsakomybės, todėl neretai atlikę neleistiną ar destruktivią veiklą nesieja jos su savo veiksmais, o atvejais, kuomet destruktivia veikla įskaudina ar sužeidžia aplinkinius – užuojautos nedemonstruoja (Sukhodolsky et al., 2016). Barkauskienė kartu su Zacharevičienė, (2019) pažymi, jog pradinio ugdymo laikotarpiu vaikų agresyvus elgesys ir socialinės kompetencijos stoka, patiriami mokymosi sunkumai yra veiksniai, palaikantys ir toliau stiprinantys elgesio sunkumų raidos trajektoriją. Vaikas atsiduria užburtame rate, kadangi patiriami elgesio sunkumai paskatina emocines problemas – dažnai vaiko depresiškumą, o nuolatinės ir pasikartojančios pedagogų bei kitų aplinkinių pastabos apie netinkamą elgesį ir mokymosi problemas toliau stiprina konfliktiškas sąveikas namuose ir vaiko atmetimą.

Emocinių sunkumų raiškai būdingas vaikų demonstruojamas nerimas dėl savo elgesio, mokslų, namų darbų, egzaminų, ateities ir kt. dalykų. Neretai šiuos sunkumus patiriantys vaikai vengia įprastų veiklų atlikimo ir dalyvavimo jose - sunkumų kyla kasdienių ruošos darbų

atlikime, namų darbų atlikime, dalyvavime išvykose ar kitose kultūrinėse veiklose ir pan. Vaikams, turintiems emocinių sunkumų, būdinga liūdna ir slogi nuotaika, irzlumas, aukštas jautrumo lygmuo, domėjimosi praradimas anksčiau patraukliais pomėgiais, būdingas nuovargis (Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė, 2017). Taip pat pastebima, jog turintys emocinių sunkumų vaikai gali gerai mokytis, tačiau jie sunkiai susidraugauja su bendraamžiais, yra linkę likti vieni. Jų demonstruojamas vienišumas bei užsisklendimas gali paskatinti atstūmimą ir vidinius išgyvenimus, o stiprėjantis vidinis konfliktas paskatinti liūdesį, nelaimingumą, depresiškumą (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019).

Remiantis analizuota literatūra galima pažymėti, jog vaikų elgesio ir emocinių sunkumų raiška pradinių klasių kontekste yra įvairiapusė. Ji gali varijuoti nuo didesnio nei įprasta destruktivaus elgesio ir emocijų demonstravimo intensyvumo iki didesnio nei įprasta užsisklendimo, užsidarymo ir atsitraukimo nuo aplinkinių.

1.2.2. Vaikų elgesio ir emocinių sunkumų pasekmės

Saur kartu su Loureiro (2014) pažymi, jog vaikų patiriamai elgesio ir emocijų iššūkiai yra svarbios ir aktualios problemos ne tik todėl, jog trukdo tiek pačių vaikų ir aplinkinių asmenų kasdienėms veikloms, tačiau ir todėl, kad neigiamai daro įtaką vaiko socialinui ir švietimo vystymuisi, trunkantį visą jo gyvenimą.

Vaikų patiriami elgesio ir emocijų sunkumai yra priskiriami specifiniams psichikos sveikatos iššūkiams, kurie turi neigiamos įtakos vaiko galimybei dalyvauti įprastose veiklose, visose jo gyvenimo srityse, saviraiškai ir savirealizacijai. Elgesio ir emociniai sunkumai trukdo vaikui konstruktyviai reguliuoti savo emocijas, jas demonstruoti socialiai priimtiniu būdu; trikdo socialinį kontaktą su artimaisiais, bendraamžiais bei kitais aplinkos dalyviais (pedagogais, darbuotojais ir kt.) (Sorour et al., 2014). Pastebima, jog vaikai, turintys elgesio ir/ar emocijų sunkumų neretai susiduria su iššūkiams užmezgant, palaikant draugiškus ir konstruktyvius santykius su bendraamžiais, todėl jų galimybė ugdyti tokias asmenines socialines savybes, kaip bendradarbiavimas, dalinimasis, užuojauta ar empatija – yra apribotas (Darling-Hammond et al., 2019). Neretai vaikai, kuriems būdingi elgesio ar emocijų sunkumai, demonstruodami agresyvų, priešišką elgesį ne tik rizikuoja prarasti ryšį su turimais draugais, bendraamžiais, tačiau ir patekti į situaciją, kuomet užmegzti naują ryšį su nauju draugu yra labai sunku arba neįmanoma (Dishion, Tipsord, 2011).

Savireguliacija – tai individų gebėjimas kontroliuoti ir koreguoti savo emocijas ir elgesį, kad jos atitiktų tiek vidinius, tiek išorinius poreikius asmeninius ir aplinkinių poreikius.

Šių reguliavimo įgūdžių įgijimas yra svarbus vystymosi veiksnys, ypač ankstyvoje vaikystėje, ir turintis įtakos akademiniam pasiekimams. Elgesio ir emocijų sunkumai gali neigiamai veikti vaiko akademinį įgūdžių ir akademinį gebėjimų raidą – šiuos sunkumus patiriantys vaikai dažnai susiduria su iššūkiais mokykloje mokantis, atliekant paskirtas užduotis klasėse ar namuose; sunkiai valdomi jausmai ir emocijos trukdo dalyvauti bet kokioje ugdomojoje veikloje, trukdo siekti akademinį pasiekimų (Edossa et al., 2017). Nekoreguojami ar netinkamai sprendžiami vaikų patiriami elgesio ir emocijų sunkumai gali turėti neigiamos įtakos vaiko bendrai gerovei (Povilaitytė, Lenkauskaitė, 2020). Neretai pasitaikanti neigiama to pasekmė – stigmatizacija. Vaikų, susiduriančių su emocijų ir elgesio sunkumais stigmatizavimas yra viena iš priežasčių, dėl kurios gali būti nepakankamai efektyviai ieškoma reikiamos specialistų pagalbos. Tokios stigmatizuojančios EES turinčių vaikų nuostatos, pvz., jog jie yra pavojingi – trukdo atpažinti kylančius sunkumus ir laiku kreiptis pagalbos. Minėtina, jog šių vaikų stigmatizavimas skatina gėdos jausmą, nuvertina ne tik patį vaiką, tačiau ir jo šeimą, todėl neretai stebimi atvejai, kuomet EES šeimos nariai ima vengti ar atsisakyti teikiamų paslaugų (Aušraitė, Žardeckaitė-Matulaitienė, 2020). Bell (2022) aptardama vaikams, turintiems EES, pasekmes taip pat akcentuoja neigiamas stigmatizacijos pasekmes. Minėtos autorės teigimu, šie vaikai, patirdami stigmatizaciją, neretai išsivysto žemesnę savivertę, t.y. ima tikėti aplinkinių išreiškiamais teiginiais, jog galimai yra mažiau protingi, mažiau gabūs ir kt. (Bell, 2022).

Remiantis literatūra galima konstatuoti, jog vaikų patiriami elgesio ir emociniai sunkumai gali turėti neigiamų pasekmių jo gerovei – saviraiškai, savirealizacijai, socialiniams ir akademiniam gebėjimams; apriboti santykius su bendraamžiais bei sąlygoti stigmatizaciją.

1.3. Pradinių klasių vaikų dėmesingumas ir jį sąlygojančios aplinkybės

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija skelbia, jog Lietuvoje pradinis ugdymas yra privalomas visiems vaikams, kuriems tais kalendoriniais metais sueina septyneri. Taigi, pradinių klasių vaikų ugdymas trunka ketverius metus, apima 1–4 klases ir jose įprastai ugdomi vaikai nuo 7 iki 11 metų. Į pirmą klasę gali ateiti ir šešiamečiai, tačiau tik tais atvejais, kuomet vaikas metais anksčiau buvo ugdomas pagal priešmokyklinio ugdymo programą (Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2023). Lietuvoje pradinio ugdymą programa yra orientuota į įvairias ugdomąsias akademines veiklas, kurių metu didžiausias dėmesys skiriamas pačiam vaikui, jo gerovei ir asmenybės raidai, poreikiams ir gebėjimams. Esminis pradinių klasių vaikų ugdymo siekis – išryškinti požiūrį į vaiką kaip į laisvą asmenybę, visapusiškai sąmoningą

individa, galintį suvokti savo asmeninius poreikius ir juos realizuoti sprendžiant realias gyvenimo problemas (Juknevičienė, 2014).

Pradinių klasių vaikų ugdymas yra procesas, kuriuo siekiama suteikti vaikams įvairaus pobūdžio akademinį žinių, padėti įgyti naujų kompetencijų bei formuoti nuostatas. Pradinio ugdymo nuopelnais nulemti vaikų ugdymo pasiekimai dažnai stebimi iš tokių dimensijų, kaip pakitęs, brandesnis vaiko elgesys bei pasiekti mokymosi rezultatai, taigi yra labai svarbūs tolimesnei asmenybės raidai (Puspitarini, Hanif, 2019). Sardiman (2012) nuomone tam, jog pradinių klasių vaikų ugdymo procesas būtų sėkmingas yra svarbu užtikrinti vaikų susidomėjimą šiuo procesu. To pasiekimui svarbų vaidmenį užima vaiko gebėjimas sukaupti dėmesį. Gebėjimas sukaupti dėmesį, apima dėmesingumo sąvoką. Dėmesingumas yra apibrėžiamas gebėjimu sukaupti ir išlaikyti dėmesį ties užduotimi ar veikla, nenukrypstant nuo jos net tais atvejais, kuomet aplinkoje pasitaiko įvairių trukdžių (triukšmas, krebždesys, kitos įdomios veiklos ar kt.) (Betts et al., 2006). Dėmesys yra svarbus vaiko pažintinių vykdomųjų funkcijų komponentas, turintis įtakos mąstymui, kadangi lemia į kuriuos informacijos šaltinius bus atsižvelgta. Dėmesys apima objektų suvokimą, sąmonės į juos nukreipimą ir sutelkimą net esant įvairiems aplinkos trikdžiams (Makutienė, Fatkulina, Raistenskis, 2022).

Yra žinoma, jog dauguma mokinių ganėtinai lengvai išlaiko dėmesį ugdomųjų veiklų metu, kurios yra smagios ir malonios, bet neretai praranda gebėjimą susikoncentruoti į veiklas, kurios neatrodo taip pat patraukliai, gali pasirodyti nuobodesnės ar per daug sudėtingos. Tokiais atvejais vaiko dėmesingumas silpsta (Cicekci, Sadi, 2019). Taigi, siekiant išlaikyti vaiko dėmesingumą yra svarbu suprasti, dėl kokių priežasčių ir kokiomis aplinkybėmis vaiko jis gali būti slopinamas (Gaertner, Spinrad, Eisenbergb, 2008).

Vaiko dėmesingumą gali lemti įvairios aplinkybės, vienos jų – skatinti, kitos slopinti. Sardiman (2012) teigimu, vaiko dėmesingumą ugdymo proceso metu gali didinti aukšta motyvacija – vaiko susidomėjimą, įsitraukimą ir dėmesingumą paskirtos užduoties metu lemia motyvacija tai veiklai. Siekiant išlaikyti mokinio dėmesį iki užduoties atlikimo pabaigos galima didinant motyvaciją mokymuisi. Motyvaciją galima prilyginti varomajai jėgai, kuri atsiranda mokiniuose įsitraukiant į mokymosi procesą ir užtikrinančią mokymosi tęstinumą, kad būtų sėkmingai pasiekti numatyti mokymosi tikslai. Puspitarini kartu su Hanif (2019) taip pat pažymi, jog ugdymo proceso metu vaiko dėmesio išlaikymui motyvacija turi didelę reikšmę mokymuisi. Tam, kad vaiko dėmesingumo lygmuo atlieptų mokymosi procesui keliamas normas, svarbu ne tik išlaikyti, tačiau ir didinti motyvacija mokytis. To pasiekimui gali būti pasitelkiami kūrybiniai metodai.

Dėl aplinkybių, jog daliai pradinių klasių vaikų gali kilti įvairių sunkumų ar iššūkių efektyviai ir produktyviai įsitraukti į mokymosi procesą, yra plačiai pripažįstama būtinybė

ieškoti naujų ugdymo galimybių (Ghavifekr et al., 2020). Sparti socialinė ir kultūrinė raida, kintantis požiūris į vaiką ir jo patiriamus sunkumus turi įtakos švietimo poreikių kaitai bei naujų mokymo metodų atsiradimui ugdymo procese. Dėl šios priežasties tradicinių metodų, orientuotų į pedagogą pakeitimas kūrybiškesniais, vaikų motyvaciją ir susidomėjimą stiprinančiais metodais tampa prioritetu. Taigi, į mokytoją orientuotas, tradicinis mokymas tampa neproduktyvus siekiant ugdyti mokinių kompetencijas ir tikintis jų geresnių akademinų pasiekimų (Povilaitytė, Lenkauskaitė, 2020).

Vaiko dėmesingumą gali sąlygoti jo patiriamas stresas ar nerimas dėl keliamų aukštų reikalavimų ar per didelio tenkančio krūvio. Tais atvejais, kuomet mokiniai atlieka kelias užduotis vienu metu arba sutelkia dėmesį į per daug dalykų, gali patirti stresą ar nerimą. Didėjant stresui, gebėjimas išlaikyti dėmesį tampa sudėtingesnis, mažėja ir motyvacija pačiam procesui (Deng et al., 2022). Morsy ir Rothstein (2015) teigimu, vaiko dėmesingumą, susidomėjimą mokykla slopinančios aplinkybės gali būti pastebimos bandymais vengti eiti į mokyklą, dažnesniais sveikatos nusiskundimais, dažnėjančiu namų darbų neužbaigimu, elgesio pokyčiais ar nuotaikų svyravimais. Kaip mini Deng kartu su bendraautorais (2022) – siekiant padėti vaikui, patiriančiam stresą dėl per didelio krūvio, yra svarbu užtikrinti, kad jis turėtų pakankamai laiko viską atlikti, būtų sudarytos sąlygos pailsėti nuo ugdomųjų veiklų, užsiimti malonia ir neįpareigojančia veikla.

Vaiko dėmesingumą bei gebėjimą susikaupti gali sąlygoti ir jo valgymo įpročiai. Augančiam, bręstančiam organizmui tinkama mityba turi didelę reikšmę tiek fizinei, tiek psichomotorinei gerovei (Gaertner, Spinrad, Eisenberg, 2008). Vaiko mityba gali turėti įtakos dėmesingumui pamokų metu. Mitybos įpročiai, kuriuose vyrauja žalingi pasirinkimai, kaip pavyzdžiui, greitas maistas, daug saldiklių turintys maisto produktai, prastai subalansuota mityba ir mažas fizinis aktyvumas gali būti siejamas su didesniu vaiko nuovargiu, prasta sveikatos būkle, prastėjančiomis kognityvinėmis funkcijomis (atmintimi, dėmesiu, koncentracija ir kt.) (Benton, 2008) Netinkamą mitybą galima pastebėti pusryčių praleidimu, padidėjusiu vaiko nuovargiu įprastų veiklų metu, sumažėjusiu energingumu užsiimant aktyviomis veiklomis bei prasta nuotaika (Roberts et al., 2022). Pastebėjus vaiko prastos mitybos požymius reikia ieškoti būdų, kuriais būtų galima jam padėti. Jei vaikas į mokyklą eina alkanas, tikėtina, kad jis bus labiau išsiblaškęs nei pasiruošęs mokytis, todėl maistingi ir tinkamai subalansuoti pusryčiai turi būti paruošti su produktais, kuriuose gausu baltymų ir sveikų riebalų, vaisiais, daržovėmis (Benton, 2008).

Ikimokyklinio amžiaus vaikų, taip pat ir vyresnių mokinių dėmesį pamokų metu gali slopinti įvairūs išoriniai trukdžiai (Cicekci, Sadi, 2019). Mobilieji telefonai, netvarkingos darbo vietos bei besišnekučiuojantys bendraklasiai yra vieni didžiausių trukdžių, pasitaikančių

pamokų metu. Kai kuriems vaikams šie trukdžiai gali neturėti didelės įtakos dėmesio išlaikymui, tačiau jautresniems ar įvairių sunkumų patiriantiems vaikams gali kelti nemenkų iššūkių, taigi atkreipti dėmesį į mokytoją ir išlaikyti susidomėjimą yra sunkiau (Wang, 2022). Pedagogai, siekdami padėti vaikams susikaupti ir neprarasti dėmesio sukaupimo į mokomąjį dalyką, gali įvesti pamokose taisykles, kaip pavyzdžiui: mobiliųjų telefonų naudojimosi ribojimas, tvarkos palaikymas darbo vietoje, pokalbių tarp bendraklasių ribojimas ne mokymosi tikslais ir kt. (Cicekci, Sadi, 2019).

Özerk (2020) pažymi, jog kai kurių vaikų dėmesingumą pamokų metu gali sąlygoti patiriamas nuobodulys, iššūkių stygius arba per sudėtingos užduotys. Cicekci kartu su Sadi (2019) taip pat mini, jog kuriems mokiniams tai, kas mokoma klasėje, gali pasirodyti per daug sudėtinga, kad jie įsitrauktų, taigi gali tiesiog prarasti susidomėjimą ir visiškai nekreipti dėmesio į mokomąją medžiagą. Taigi, tiems mokiniams, kuriems reikia šiek tiek daugiau iššūkių, mokymo programos tobulinimas, lankstumas gali padėti – papildomos, įtraukiančios užduotys didina mokinių motyvaciją ir susitelkimą į mokymosi procesą. Priešingu atveju – kuomet mokomoji medžiaga yra per daug sudėtinga, mokymo programos lankstumas, mokomosios medžiagos pateikimas kūrybiškesniais būdais gali padėti lengviau mokiniui suprasti mokomąjį dalyką, išlaikyti susidomėjimą, dėmesį, motyvaciją ir taip siekti geresnių rezultatų (Özerk, 2020).

Apibendrinant analizuotą literatūrą galima pažymėti, jog pradinių klasių vaikų dėmesingumą gali nulemti įvairios aplinkybės: motyvacija veiklai, taikomi pedagogikos metodai, keliamų reikalavimų atitikmuo vaiko galimybėms, mityba ir išoriniai aplinkos trikdžiai. Pastebėta, jog vaikai, patiriantys įvairių sunkumų, į aplinkos veiksnius ir kitus trukdžius reaguoja jautriau, todėl sukaupti ir išlaikyti dėmesį tampa dar sudėtingiau.

1.4. Elgesio ir emocinių sunkumų sąsaja su vaikų dėmesingumu

Vaikų, ypač jaunesnio amžiaus, t.y. priešmokyklinio, ikimokyklinio, pradinių klasių, dėmesingumą pamokų ar kitų veiklų metu gali nesunkiai sutrikdyti įvairūs aplinkos trukdžiai. Triukšmas už lango, koridoriuje, bendraamžių dėmesys, mokymo medžiagos įtrauktis, vaiko nuovargis ar motyvacija mokymuisi – veiksniai, sąlygojantys dėmesio išlaikymą pamokos metu (Schmidt, 2020). Mokyklinio amžiaus vaikams tenka susidurti su daugybe iššūkių, kuriuos turi išspręsti, kad pamokų metu atlieptų keliamus akademinius reikalavimus ir pasiektų numatytus mokymosi rezultatus. Tačiau vis dažniau stebima tendencija, jog vaikams, patiriantiems papildomų, ne su aplinkos veiksniais susijusių sunkumų, dalyvauti ugdomosiose veiklose tampa dar sunkiau tinkamai (Aydin, Ozfidan, Carothers,

2017). Landrum kartu su Tankersley ir Kauffman (2003) pažymi, kad vaikams, kurie patiria elgesio ir/ar emocinių sunkumų, sukonzentruoti dėmesį į mokomąjį dalyką, išlaikyti dėmesį, yra kur kas didesnis iššūkis lyginant su tokių sunkumų neturinčiais vaikais.

Elgesio ir emocijų sunkumai gali neigiamai veikti vaiko kognityvines funkcijas, o viena jų – dėmesio sukaupimas, išlaikymas (Slattery et al., 2022). Šiuos sunkumus patiriantiems vaikams gali kilti įvairių iššūkių kontroliuojant ne tik savo elgesį, ieškant būdų prisitaikyti prie bendraamžių ir kintančios aplinkos, tačiau ir kontroliuojant emocijas, bandant jas suprasti. Taigi, EES patiriantys vaikai susidurdami su papildomais sunkumais, neretai negeba arba nebeturi resursų, kuriais galėtų paremti susikaupimą, dėmesio išlaikymą pamokų metu (McDougal et al, 2022). Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017) tai pat pažymi, jog vaikų aktyvumo ir dėmesio sunkumai yra stipriai susiję su amžiaus neatitinkančiais dėmesingumo požymiais, tokiais kaip negebėjimas pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį, išlaikyti dėmesio koncentraciją esant aplinkos trikdžiams ir pan. Šiems vaikams dėmesingumo normų atitikimas – dar vienas iššūkis.

Tai, jog dėmesys užduočiai, dėmesingumas mokytojui yra vienas iš akademinų įgūdžių, kurio ugdymui vaikai, turintys EES, turi skirti daugiau energijos nei įprastai, pažymi ir Landrum kartu su Tankersley ir Kauffman (2003). Minėtų autorių teigimu, vaikai, turintys elgesio ar emocinių sunkumų, stokoja dėmesingumo, o tai yra bene pagrindinis įgūdis, sąlygojantis mokymosi proceso sėkmę. Šiuos sunkumus patiriantiems vaikams kur kas sunkiau išlaikyti dėmesį, sutelktą į užduotį ar pedagogą. EES patiriantiems vaikams išlaikyti dėmesį dar sudėtingiau, kuomet jaučiamas alkis, yra netinkama aplinkos temperatūra ar apšvietimas, baldų išdėstymas bei tvarka nėra tinkami, klasėje vyrauja triukšmas ar už lango stebimi įdomesni vaidiniai (pjaunama žolė, valomi langai, vedami sporto užsiėmimai ir pan.). Kaip nurodo McDougal kartu su bendraautoriais (2022) – vaikams, kuriems sunku kontroliuoti savo elgesį, yra taip pat sunku ir susikaupti – pamokose dažnai išsiskiria destruktiviu elgesiu, trukdo bendraamžiams ir pedagogams, o nukreipdami dėmesį į pašalinius veiksmus – dėmesio nesukaupia mokomajam dalykui. Gustafsson (2019) pažymi, jog EES patiriantys vaikai dėl emocinių iššūkių negeba sukaupti dėmesio pamokose, kadangi emocijų kontrolei privalo skirti itin daug energijos, taigi kitoms veikloms resursų tiesiog nebepakanka.

Apibendrinant galima teigti, jog elgesio ir emociniai sunkumai turi stiprią sąsają su vaikų dėmesingumu. Pastebėta, kad vaikams, kurie turi papildomų psichologinių sunkumų dalyvauti ugdomosiose veiklose tampa dar sunkiau – jiems pamokų metu reikia ne tik sukaupti dėmesį į mokomąją medžiagą, tačiau ir įdėti papildomai daugiau pastangų kontroliuojant asmenines emocijas bei elgesį.

1.5. Dailės terapija pradinių klasių vaikams, turintiems elgesio ir emocinių sunkumų

Vaikams, turintiems elgesio ir emocinių sunkumų, dažnai yra sunku savarankiškai kontroliuoti savo elgesį ir emocijas, suprasti jų raiškos priežastis ir pritaikyti jas taip, kad atitiktų socialiai priimtinas normas (Wamboldt, 2019), taigi jiems yra reikalinga pagalba. EES patiriantiems vaikams pagalba reikalinga tiek suprantant, tiek ir valdant elgesį ir emocijas, todėl pedagogams dažnai siūloma taikyti tokias edukologinės krypties priemones, kurios papildytų tradicinius pagalbos modelius. Efektyviomis laikomos tokios papildomos pagalbos priemonės, kaip terapijos: judesio, muzikos, saviugdos ir taip pat ir meno terapijos (Fitriani, 2017). Dailės terapija – viena iš dažniausiai taikomų meno terapijos rūšių, skirtų padėti vaikams, siekiant atliepti jų poreikius, galimybes ir pasiekti numatytus lūkesčius (Moula, 2020).

Meno terapija yra vis plačiau naudojama vaikų elgesio problemoms koreguoti ir spręsti: ji taikoma kaip psichoterapijos subterapija. Yra žinoma, jog vaikams žaidimas ir įdomios, kūrybingos veiklos yra patrauklus būdas praleisti laiką, todėl specialistai turėtų tuo pasinaudoti. Taigi, dažnai dailės terapijos metu vaikams užsiėmimai vykdomi žaidimo forma – šiuo būdu vaikai gali laisvai ir kūrybiškai praleisti laiką, o specialistai siekti numatytų terapinių tikslų (Snir, 2022). Vaikams žaidimai yra natūrali ir objektyvi bendravimo su pasauliu priemonė, nes jie dažnai turi mažiau verbalinių ir pažintinių gebėjimų išreikšti savo jausmus. Todėl žaidimų terapija, dailės terapija yra geras būdas palengvinti vaiko bendravimą, įvertinti, kompensuoti ir ištaisyti jo trūkumus ir negalias (Yaghoobian, Emadian, 2019).

Vienas iš esminių tikslų, siekiamų dailės terapijoje – harmonijos tarp kūno bei sielos pasiekimas. Dailės terapijos metu yra siekiama išlaisvinti užslopintus asmens jausmus, padidinti jo aktyvumą realizuojant turimas kūrybines galias ir kontroliuojant elgesį (Yaghoobian, Emadian, 2019), pasitelkiant asmens saviraiška stimuliuoti patyrimus, išbandyti kūrybines galimybes (Snir, 2022). Taip pat pažymima, kad vienas iš dailės terapijos tikslų yra suteikti asmeniui galimybę saugiai ir priimtinu būdu išreikšti tiek neigiamus, tiek ir teigiamus jausmus, suprasti jų priežastis ir reikšmę jo asmenybei ir aplinkai, juos pašalinti, koreguoti ar sumažinti raišką kasdiniame gyvenime (Moula et al., 2022).

Dailės terapija yra laikoma viena iš plačiausiai vystomų ir dažniausiai taikomų meno terapijos krypčių vaikų ir suaugusiųjų psichikos, psichologinių sunkumų sprendime (Snir, 2022). Tai yra viena iš meno terapijos krypčių, išsiskiriančių metodų gausa. Taikant dailės terapiją gali būti naudojamas vizualinis menas ir visos jo kryptys, t.y. įvairios tapybos rūšys, piešimas, koliažų, mozaikų kūrimas ir kt. Pažymima, jog dailės terapija išsiskiria pritaikymo ir naudojimo paprastumu, medžiagų pasirinkimų gausa ir galimybe derinti šią terapiją su kitomis

psichoterapijomis, todėl neretai taikoma įvairių psichosomatinių sutrikimų ir psichologinių problemų sprendimui (Snir, 2022). Dailės terapiją įprastai vykdo specialistas, pasižymintis atitinkama kompetencija. Nors dailės terapijos terminas yra vis plačiau vartojamas švietimo, reabilitacijos bei psichoterapijos praktikoje, tačiau vis dar nėra vieningai ir aiškiai įvardinta, kas yra dailės terapeutas. Iki šiol egzistuoja sutarimas, jog į šį terminą yra įtraukiamas specialistas, įgijęs rinkinį kvalifikacijų, apimančių psichologijos, meno bei pedagogikos žinias ir gebantis jas taikyti siekiant išreikšti kliento emocijas, jausmus per spontanišką kūrybą (Fitriani, 2017). Yaghoobian ir Emadian (2019) pažymi, jog meno terapija yra menoterapeuto, dar vadinamo, dailės terapeuto, vykdomos terapijos ir dalyvio sąveikos rezultatas.

Dailės terapija yra gydomoji terapija, ji padeda ir suvienyti, ir tuo pat metu perfiltruoti patiriamus jausmus saugioje aplinkoje (Moula et al., 2022). Yaghoobian ir Emadian (2019) taip pat sutariamai pažymi, jog menas iš prigimties yra terapinis ir tai yra dėl įgimtų jo struktūrai būdingų savybių. Menas prasiskverbia per vidinės būties dviprasmiškumą ir paslėptus vidinius pasąmonės kampus. Jis taip pat sukuria galimybę be apribojimų išreikšti vaizduotę, todėl kiekvienas gali išreikšti ją iš savo perspektyvos, pažvelgti į savo vidinį pasaulį per meno prizmę (Yaghoobian ir Emadian (2019)).

Dailės terapija yra plačiai taikoma vaikams ir jaunimui įvairiose įstaigose, tokiose kaip ligoninės, klinikos ir ambulatorinės gydymo įstaigos. Visai neseniai, meno terapeutai pastebėjo didelį užimtumo augimą švietimo įstaigose, siekiant sumažinti atotrūkį tarp psichikos sveikatos ir švietimo (Moula et al., 2022). Wamboldt (2019) aptardamas dailės terapijos reikšmę vaikams šią meno rūšį apibūdina kaip ekspresyvią grupinę terapiją, padedančią mokyklinio amžiaus vaikams išreikšti save neverbaliniu būdu, t.y. be žodžių. Ši terapijos rūšis meninės raiškos pagrindais leidžia vaikams išbandyti naujas priemones savitryrai, asmeninių emocijų analizei. Minėtas autorius dailės terapiją taip pat prilygina psichikos sveikatos profesijai, kurią galima taikyti kartu su kitų sričių specialistais, taip pat ir pedagogais. Snir (2022) pažymi, kad dailės terapijos klientai, padedami meno terapeutų, naudoja meną ne tik asmeninių jausmų tyrinėjimui, emocinių konfliktų sprendimui, savimonės ugdymui, tačiau ir destruktivaus elgesio korekcijai, emocijų valdymui, o kartu su ugdymo srities specialistais, pedagogais, akademiniais pasiekimams. Bosgraaf kartu su bendraautoriais (2020) papildo, kad dailės terapija yra patiriminis terapijos būdas ir užima ypatingą vaidmenį sprendžiant vaikų, paauglių ir suaugusiųjų problemas, nes yra lengvai prieinama ir nekelianti grėsmės terapijos forma. Tradiciškai dailės terapija naudojama siekiant pagerinti savigarbą ir savimonę, lavinti emocinį atsparumą, stiprinti socialinius įgūdžius, o atliekami tyrimai vis dažniau nustato šio pagalbos metodo įtaką mokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio reguliacijai.

Dailės terapija plačiai taikoma pradinėse klasių mokyklose, siekiant palengvinti ir užkirsti kelią vaikų emociniams sunkumams. Priešingai nei kitos terapijos, kurių pagrindą sudaro pokalbiai, dailės terapija siekiama palengvinti asmeninių pojūčių patyrimą ir augimą naudojant vizualiųjų menų priemones, tokias kaip piešimas, tapyba, skulptūra, molis ar skaitmeninės meno priemonės (Moula, 2020). Wamboldt (2019) taip pat pažymi dailės terapijos svarbą vaikų patiriamų sunkumų kontekste. Minėto autoriaus teigimu, ši terapijos rūšis yra tinkamas ir saugus metodas vaikų patiriamiems sunkumams ir iššūkiams spręsti. Tikslingai pasirenkant ir kryptingai taikant dailės terapijos metodus gali būti sprendžiamos vaikų psichologinės problemos, tokios kaip depresija, nerimas, elgesio, valgymo, vystymosi ar kitų psichosomatinių sutrikimų. Snir (2022) aptardamas meno terapijos galimybes vaikų pradinio ugdymo kontekste taip pat akcentuoja dailės terapijos naudą vaikų patiriamų su elgesio sunkumais susijusių problemų sprendimui. Minėto autoriaus teigimu vaikų dailės terapija suteikia ne tik saugią erdvę saviraiškai, savęs tyrinėjimui ir susidorojimui su kančia per meno kūrimą saugiuose santykiuose, tačiau ir teikia efektyvią pagalbą sprendžiant kylančias elgesio problemas.

Apibendrinus analizuotą literatūrą galima pažymėti dailės terapijos pritaikomumą ir naudą vaikų patiriamiems elgesio ir emocinių sunkumų sprendimams. Dailės terapija gali būti taikoma pradinėse klasių vaikams, siekiant padėti išreikšti save neverbaliniu būdu, suprasti patiriamų sunkumų priežastis, jų įtaką tiek pačiam vaikui, tiek ir jo aplinkai. Taikant dailės terapiją galima netradiciniu būdu padėti vaikui kontroliuoti savo elgesį, jį keisti, koreguoti, mokytis išreikšti emocijas socialiai priimtiniu būdu.

1.6. Dailės terapijos taikymas pradinėse klasių vaikų dėmesingumui

Dėmesys yra platus ir sudėtingas psichologinis konstruktas, galintis stipriai įtakoti vaiko akademinį gebėjimą, jo emocinę būseną, socialinių įgūdžių raidą ir kitus gebėjimus. Pedagogų nuomone vaikų skaičius, kurie patiria sunkumų sukaupiant dėmesį ir išlaikant jį pamokų metu, auga, todėl kylantis susirūpinimas reikalauja sprendimų ieškojimo. Vienas jų – kūrybinių, netradicinių metodų diegimas vaikų ugdymo procese (Lundervold, Bøe, Lundervold, 2017). Dėmesį, kaip ir kitus kognityvinius procesus ir veiklas galima lavinti, tačiau svarbu tai atlikti vaikams patraukliais, priimtinais ir efektyviais metodais. Nurodoma, jog nuo to, kokiais būdais pasirenkama padėti įveikti kilusius sunkumus priklauso vaiko dėmesio lavinimo efektyvumas, pasiekti rezultatai (Makutienė, Fatkulina, Raistenskis, 2022). Trautmann kartu su

Zepf (2012) taip pat pažymi, jog vaikų dėmesingumas mokykloje užima svarbų vaidmenį mokymosi procesui ir akademiniam pasiekimams, todėl pastebėjus kylančius sunkumus yra rekomenduojama diegti papildomų metodų taikymą. Minėti autoriai mini dailės terapijos pritaikomumą mokyklinio amžiaus vaikų dėmesio lavinimui.

Teigiama dailės terapijos įtaka vaikų dėmesingumui ir kitoms kognityvinėms funkcijoms yra plačiai tiriama. Tai, kokią įtaką dailės terapija turi vaikų, patiriančių elgesio ir/ar emocinius sunkumus dėmesio koncentracijai yra analizavę įvairių šalių mokslo autoriai. Pavyzdžiui, Snir (2022) analizuodama dailės terapijos, taikomos pradinio ugdymo mokyklose, asociacijas su elgesio problemomis atliko kokybinį tyrimą. Jame dalyvavo 77 pradinių klasių mokiniai, kurie tris kartus per metus pildė numatytą klausimyną *Art Based Intervention Questionnaire* (ABI). Visų tyrime dalyvavusių vaikų tėvai ir mokytojai nurodė, kad vaikai patiria elgesio ir emocinius sunkumus. Minėtos autorės tyrimo rezultatai parodė koreliaciją tarp vaikų patiriamų sunkumų ir dailės terapijos – gautos išvados suteikė pradinį pagrindą ryšiu tarp meno kūrimo patirties ir psichinės būsenos pagerėjimo, t.y. emocinių sunkumų sprendimo, vaikų kognityvinių funkcijų (atminties, dėmesio koncentracijos) lavinimo.

Kito tyrimo autoriaus, Moula (2019) rezultatai taip pat leido susieti dailės terapijos įtaką vaikų patiriamų sunkumų ir problemų sprendimui bei pažintinių (kognityvinių) funkcijų lavinimui. Minėto autoriaus tyrime, kurio metu buvo siekiama nustatyti ir apibendrinti mokykloje taikomas dailės terapijos intervencijų tipus, įvertinti jų veiksmingumą 5-12 metų vaikams, buvo taikoma dailės terapija vaikams, sergantiems astma, turintiems elgesio problemų, atsiskyrimo nerimo problemų, mokymosi sunkumų. Visos dailės terapijos intervencijos buvo atliekamos per 7–25 seansus ir truko 40–60 minučių per seansą. Tyrime iš viso dalyvavo 247 vaikai. Atlikus tyrimą buvo gauti rezultatai, pagrindžiantys teigiamą dailės terapijos poveikį vaikams. Rezultatai parodė, kad dailės terapija reikšmingai pagerina vaikų gyvenimo kokybę, mažina nerimą, gerina savivoką bei problemų sprendimo įgūdžius, keičia požiūrį į mokyklą, padeda įveikti elgesio ir emocinius sunkumus, didina dėmesio koncentraciją.

Teigiamą dailės terapijos įtaką vaikų, turinčių elgesio, emocinių problemų ir bendravimo sunkumų analizavo Yaghoobian kartu su Emadian (2019). Tyrėjai atliko tyrimą, kuriuo siekė atskleisti dailės terapijos su smėlio žaidimo metodu veiksmingumą vaikų elgesio ir emocinėms problemoms bei bendravimo įgūdžiams. Šio tyrimo imtį sudarė Teherano pradinės mokyklos berniukai, iš viso dalyvavo 12 500 mokinių. Į eksperimentinę grupę buvo įtraukti elgesio ir emocinių problemų bei bendravimo sunkumų turintys 6-12 metų amžiaus berniukai. Eksperimentinei grupei buvo taikoma smėlio žaidimų terapija – 10 seansų po 30 minučių. Kontrolinei grupei intervencija nebuvo numatyta. Rezultatai parodė, kad vidurkis po smėlio žaidimo terapijos patiriamų elgesio ir emocinių problemų balas eksperimentinėje

grupėje buvo mažesnis nei kontrolinės grupės, taigi buvo nustatytas teigiamas poveikis vaikų elgesio ir emocinėms problemoms. Minima, kad tyrimo metu buvo pastebėti vaikų kognityvinių funkcijų rodiklių gerėjimai.

Įprastai taikant dailės terapiją yra pasitelkiami tinkamiausi būdai – jie parenkami atsižvelgiant į individualias vaiko savybes, jo pomėgius, patyrimus, poreikius ir galimybes (Canevska, Akgün, 2022). Minima, kad jaunesnio amžiaus vaikams dažniausiai taikomi dailės terapijos būdai – laisvas piešimas akvarėle, guašu, spalvinimas, lipdymas, kuriamos ar spalvinamos mandalos, ebru ir pan. Taigi yra pasirenkami būdai, kurie nereikalauja iš kliento specifinių meninių gebėjimų, todėl terapinis procesas vyksta sklandžiai, be įtampos dėl galimos nesėkmės patyrimo (Petrishcheva, Filatova, 2017).

Dailės terapija gali būti vykdoma individualiai arba grupėje – terapijos formato pasirinkimas priklauso nuo specialisto tikslų, mokyklos galimybių ir keliamų tikslų (Shukla et al., 2022). Dažniausiai mokyklose, organizuojant dailės terapijos užsiėmimus vaikams yra vykdomi grupiniai užsiėmimai – tokiu būdu terapija leidžia kurti ir vystyti bendrumo jausmą, stebėti bendraamžių elgesį, ne tik suprasti savo asmenines emocijas, tačiau ir stebėti kitų grupės narių emocijų raišką (Adoni- Kroyanker et al., 2018). Grupiniai dailės terapijos užsiėmimai taip pat leidžia stebėti kitų grupės narių elgesį, tokiu būdu vykdomi užsiėmimai sudaro sąlygas bendraamžiams stebėti ir priimtinu būdu mokytis kontroliuoti elgesį; bendraamžiai rodo pavyzdį, koks elgesys yra priimtinas malonios veiklos ir naujų patyrimų metu (Regev et al., 2015). Dailės terapijos užsiėmimai mokyklose vaikams gali būti vykdomi ir individualiai. Individualios dailės terapijos metu gali būti siekiama ne tik suteikti palankias sąlygas vaikui be aplinkos trikdžių išreikšti emocijas, bandyti jas suprasti, interpretuoti, tačiau ir sukurti betarpį socialinį ryšį su terapeutu (McDonald, Drey, 2017). Taikant individualios terapijos formatą meno terapeutas turi palankesnes sąlygas stebėti ir vertinti klientą, jo emocijas, jų raišką, interpretuoti jų priežastis – visiškai specialisto dėmesys skiriamas tik vienam individualiam atvejui (McDonald et al., 2019).

Taikant dailės terapiją mokyklinio amžiaus vaikams viso proceso metu su vaikais individualiai arba grupėje būna meno terapeutas, kuris ir veda užsiėmimus, stebi jo vyksmą ir esant poreikiui – koreguoja eigą (Bosgraaf et al., 2020). Svarbu paminėti, jog dailės terapijos metu meno terapeuto vaidmuo yra vykdyti tarpininkavimą tarp vaiko ir jo kuriamo meno. Meno terapijos specialistas vykdydamas užsiėmimą parenka tinkamiausią temą ir priemones procesui, stebi jo eigą ir priima diagnostines prielaidas, kuriomis remiantis vertina terapijos įtaką (Shukla et al., 2022). Kadangi dailės terapijos metu nėra siekiama klientų meninės kompetencijos įgijimo ir pasiekto rezultato vertinimo, todėl meno terapeutas turi vengti tiek kritikuoti, tiek ir girti patį darbą. Terapijos metu specialistas turi paskatinti ir padrąsinti klientą paties proceso

vykdymui, nevertinant darbo atlikimo ar estetiškos vertės (McDonald, Drey, 2017). Pažymima, jog šio proceso metu labai svarbu, kad meno terapeutas, vykdydamas užsiėmimą, netrukdytų ir neįsitrauktų į procesą – jo galimybės apribojamos patarimais dėl geriausios technikos pasirinkimo ir kitų techninių aspektų (Hu et al., 2021).

Vaikų kuriamo meno analizės specialistų teigimu – sukurtas meno išraiškos rezultatas gali būti prilyginamas vaiko išraiškai arba to, kaip jis pats suvokia save (Barton, 2015). Pavyzdžiui, vaikų piešiniais remiantis galima identifikuoti jų patiriamus sunkumus. Neretai vaikai, nesuciduriantys su išskirtiniais sunkumais, pasižymi piešinių panašumu, tuo tarpu vaikų, kurie patiria emocinius sunkumus, piešiniai išsiskiria specifine spalvų palete, linijų ryškumu, dydžiu ir kitais kriterijais (Macleod et al., 2012). Analizuojant vaikų piešinius galima išsiaiškinti jo asmenybės ypatybes, nuspėti patirtus išgyvenimus, troškimus, stebėti emocijų raišką (Burkitt, Sheppard, 2013). Minėtina, jog piešimo metu vaikas perteikia ne tik savo patiriamus išgyvenimus, tačiau ir savo santykį su nupieštu asmeniu (Barton, 2015).

Jaunesiojo mokyklinio amžiaus vaikams (7 – 11m.) būdinga ikischematinė – schematinė vizualinė raiška, pereinama prie realistinio piešinio raidos etapo (Lebedeva, 2013). Įprastai vaikų piešinių analizei yra naudojami vertinimo kriterijai – jais remiantis galima nuspėti, identifikuoti vaikų patiriamus sunkumus ir atsižvelgiant į juos – padėti spręsti kilusius sunkumus (Macleod et al., 2012). Vaikų/paauglių psichinio vystymosi eigai stebėti, gali būti naudojamas ir projekcinis žmogaus piešinio testas. Normalios raidos žmogaus piešinyje 7m. vaikams būdingas plastinių ir scheminių elementų jungimas, vienos dalys tarsi priklijuotos, kitos pereina natūraliai viena į kitą, todėl dominuoja scheminis. Vėliau, 8/9m. vaikams plastinių ir scheminių elementų vaizdavimas tampa tolygus vienas kitam (Vengeris, 2007).

Teigiama, kad piešinių analizės vertinimo kriterijai gali būti: kūrybinės veiklos priemonių pasirinkimas, bendras piešinio išpūdis, vaizdavimo būdo pasirinkimas (abstraktus/tikroviškas), piešinio dydis ir jo elementų išdėstymas erdvėje, erdvės užpildymas, spalvų pasirinkimas, linijų pobūdis, elementų tvarka. Į piešinių vertinimo kriterijus taip pat įtraukiamas vaizdo keitimas, t.y. trynimasis, perpiešimas, užpildymas ar taisymas, rankos judesio stiprumas piešimo metu, sukurtų piešinių skaičius, jų pavadinimas ir žodinis apibūdinimas (Šalnaitė, 2016).

Apibendrinus analizuotą literatūrą galima konstatuoti, jog dailės terapija pradinių klasių vaikams yra taikoma dažnai kaip papildomas, netradicinis ir kūrybinis metodas, siekiant spręsti kilusius sunkumus ir iššūkius. Dailės terapijos efektyvumą lavinant vaikų dėmesingumą patvirtina atliktų mokslinių tyrimų rezultatai – jais remiantis grindžiama šios terapijos teigiama įtaka lavinant kognityvines funkcijas vaikams, turintiems elgesio ir emocinių sunkumų.

2. METODIKA

2.1. Tyrimo imtis

Tyrimas buvo atliktas Vilniaus miesto Antakalnio progimnazijoje.

Tiriamieji buvo atrinkami kriterinės atrankos būdu, kurie atitiko šiuos kriterijus:

- 7 – 11m. (tiriamųjų amžiaus pasiskirstymas pavaizduotas lentelėje Nr. 1).;
- patiriantys emocinių ar elgesio sunkumų (plačiau paaiškinta kitoje pastraipoje).

Iš viso buvo išdalinta 15 anketų. Dalinant anketas, buvo paprašyta mokytojų pagalvoti ir užpildyti duotus klausimynus apie labiausiai elgesiu išsiskiriančius vaikus klasėje, kurie jų nuomone patiria emocinių ar elgesio sunkumų (nesukaupia dėmesio, pernelyg blaškosi, nerimastingi, silpna impulsų kontrolė ir t.t.). Prie atrankos prisidėjo ir mokyklos psichologė, kuri tyrėjai suteikė vertingos informacijos apie tai, kad kai kurie šios mokyklos mokiniai patiria emocinių ir elgesio sunkumų ir padėjo stiprinti tyrėjos ir mokytojų tarpusavio komunikaciją ir supratingumą.

Visų tyrime dalyvavusių vaikų tėvai pasirašė duotus tėvų sutikimus jų vaikams dalyvauti dailės terapijos užsiėmimuose ir visa gauta medžiaga bus panaudota tyrimo tikslais, konfidencialiai (1 priedas).

Lentelė Nr.1 Tiriamųjų amžius

Aprašomoji statistika

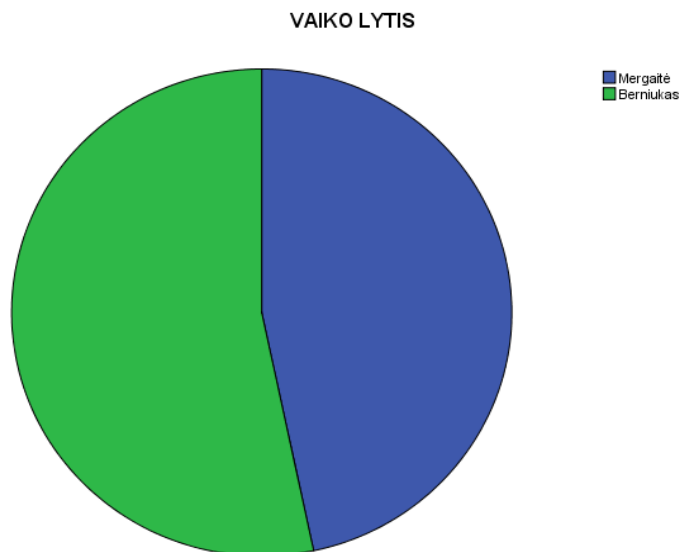
	N	Minimumas	Maximumas	Vidurkis	Standart. Nuokrypis
VAIKO AMŽIUS	15	6	10	7,87	1,187

Kaip matome iš 1 lentelės, vaikų amžiaus vidurkis 8 metai.

Lentelė Nr. 2 Tiriamųjų lytis

	Kiekis	Procentai
Mergaitė	7	46,7
Berniukas	8	53,3

Iš lentelės Nr.2 galima matyti, jog pagal lytį pasiskirstymas panašus, berniukų (53,3proc.) šiek tiek daugiau negu mergaičių (46,7proc.). Taip pat pasiskirstymą galima matyti diagramoje (2pav.)

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį

2.2. Tyrimo duomenų rinkimo metodai

Buvo pasirinktas mišrus tyrimo modelis – kokybiniai ir kiekybiniai metodai. Kiekybinėje dalyje buvo pasirinktas standartizuotas Lietuvoje Galių ir sunkumų klausimynas (*Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ)*, R. Goodman, 1997, 2001) (2 priedas). Kaip nurodo Gintilienė, Gridzijauskienė ir kt., (2004) – tai klausimynas, skirtas vaikų emocinių simptomų, elgesio problemų, hiperaktyvumo, santykių su bendraamžiais sunkumų ir socialumo formalizuotai atrankai. Buvo pasirinkta mokytojų klausimyno versija, nes nustatyta, jog šios versijos klausimynas turi geriausias psichometrines charakteristikas. Mokytojų klausimynų skalių patikimumas (Cronbacho Alpha α) nurodomas kaip aukščiausias lyginant su tėvų ir vaikų versijomis ($\alpha \geq 0,80$). Šis klausimynas buvo išdalintas prieš dailės terapijos užsiėmimus ir po.

Klausimynas susideda iš 5 skalių: socialumo („Atsižvelgia į kitų žmonių jausmus“), hiperaktyvumo („Nenustygsa vietoje, pernelyg aktyvus (-i), nurimsta neilgam“), santykių su bendraamžiais („Mėgsta vienvatę, dažniau žaidžia vienas (-a)“), elgesio problemų („Dažnai pratrūksta pykčiu ar nesusivaldo“), emocinių simptomų („Dažnai skundžiasi galvos ar pilvo skausmais, būna bloga“) ir vertinama Likert skale balais nuo 0 („Netiesa“) iki 2 („Tiesa“). Šio tyrimo metu buvo gautas toks skalių patikimumas: hiperaktyvumo skalės Cronbacho Alpha buvo 0,648, socialumo $\alpha=0,663$, santykių su bendraamžiais $\alpha=0,506$, elgesio problemų $\alpha=0,679$, emocinių simptomų $\alpha=0,846$.

Dėmesingumo vertinimui buvo pasirinktas Šalnaitės (2016) dėmesingumo protokolas, nes jis skirtas vaikams, turintiems elgesio ir emocinių sunkumų, ir leidžia stebinti tiriamųjų elgesį

dailės terapijos procese, vertinti dėmesingumo lygį (3 priedas). Kiekvieno užsiėmimo metu šiuo protokolu buvo stebimas tiriamųjų elgesys pagal penkis parametrus: darbo atlikimas užduočiai, susikaupimo trukmė kūrybos procese, detalių gausa kūrinyje, lapo erdvės užpildymas, pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Kiekvienas parametras atskirai dar vertinamas pagal 3 skirtingus kriterijus ir kiekvienas vertinamas balais Likert skalėje nuo 0 iki 2. Kuo didesnis bendras balas, tuo geresnis susikaupimas užsiėmimo metu.

Dėmesingumo protokolo vertinimas:

- Darbo atitikimas užduočiai: 2 balai – darbą atlieka pagal užduotį, 1- darbą atlieka iš dalies pagal užduotį, 0 – ignoruoja užduotį.
- Susikaupimo trukmė kūrybos procese: 2 – susikaupia visą darbui skirtą laiką, 1 – susikaupia maždaug pusę darbui skirto laiko, 0 – susikaupia tik akimirka.
- Detalių gausa kūrinyje: 2 – detalių kūrinyje daug, 1 – detalių kūrinyje nedaug ir 0 – detalių labai mažai arba jų nėra.
- Lapo erdvės užpildymas: 2 – lapo erdvė užpildyta gausiai ir tolygiai, 1 – jei lapo erdvė iš dalies užpildyta, 0 – nepaisoma lapo erdvės rėmų.
- Pašalinių veiksmų buvimas kūrybos procese: 2 – tiriamasis įsijaučia į kūrybą be pašalinių veiksmų, 1 – iš dalies įsijaučia į kūrybą, 0 – dirbdamas kalba, dainuoja, juokiasi, kalbina kitus.

2.3. Dailės terapijos užsiėmimų struktūra

Shore (2013) teigia, kad emocinių ir elgesio sunkumų patiriantiems vaikams struktūra, numatytos temos didina kūrybiškumą ir suteikia saugumo jausmą. Visi šio tyrimo užsiėmimai buvo direktyvios krypties, t.y. iš su iš anksto numatytomis temomis, laiko rėmu, paskirtomis priemonėmis. Dailės terapijos užsiėmimų planas buvo parengtas vadovaujantis tokiais autoriais kaip V. Oaklander, L. Lebedeva, A. Shore ir kt.

Iš viso buvo pravesta dešimt dailės terapijos užsiėmimų pagal temas: („Mano pasaulis“, „Žmogus“, „Pyktis žmogui“, „Rožės krūmas“, „Tapymas pirštais“, „Baimės kaukės“, „Susipažįstame su moliu“, „Molio lipdinys“, „Jausmai kūne“, „Laisva tema“). Platesnė informacija (tikslas (-i), literatūra, priemonės) apie kiekvieną iš jų pateikta 4 priede).

Grupiniai dailės terapijos užsiėmimai buvo vykdomi trijose grupėse. Pirmoje grupėje dalyvavo vaikai iš tos pačios klasės (4 vaikai iš I kl.), kitose dviejose grupėse vaikų amžius skyrėsi: abiejuose dalyvavo pirmokai su trečiokais (antroje grupėje – 3 vaikai iš I kl. ir 2 iš III kl.,

trečioje grupėje – 4 vaikai iš III kl. ir 2 iš I kl.). Užsiėmimai vykdavo po pamokų, skirtingomis savaitės dienomis 1k./sav. po 45min. Pusė užsiėmimų vyko mokyklos įrengtame rūsyje, kita pusė užsiėmimų – mokinių tarybos kabinete. Visuomet stalai ir kėdės būdavo sustumti taip, kad vaikai ir tyrėja galėtų sėdėti ratu ir vienas kitą matyti ir priemonės tilptų stalo viduryje, kad kiekvienas galėtų reikalui esant pasiekti ar paduoti. Papildomai būdavo pastatytas atskiras stalas patalpoje, jeigu kuris nors vaikas sugalvotų užduotį atlikti niekam nematant. Stalai visuomet būdavo užtiesiami permatomu plastikiniu dangalu, kad neišsiteptų dirbant su dailės priemonėmis. Prieš užsiėmimus, tyrėja eidavo į klases susirinkti reikiamos grupės vaikų ir atsivesdavo visus kartu į kabinetą. Visi užsiėmimai prasidėdavo ir baigėdavosi susėdus ratu prie stalo. Kriauklė būdavo tame pačiame rūsio kabinete, o persikėlus į mokinių tarybos kabinetą – iškart už durų esančiuose tualetuose. Užsiėmimus vedė tik tyrėja.

Kiekvienas užsiėmimas prasidėdavo ir baigėdavosi pagal tokią pačią struktūrą esant skirtingoms užsiėmimų temoms, :

- 1. Pasisveikinimas.** Vaikai susėdavo į vietas ratu prie stalo ir tyrėja visuomet paklausdavo, kaip šiandien kiekvienam sekėsi mokykloje, būdavo trumpai aptariami įvykiai. Po to naudojantis emocijų ratu (5 priedas) kiekvienas vaikas buvo kviečiamas pagalvoti ir pajauti kokia emocija, ar kelios emocijos šiuo metu gyvena kūne ir po vieną įvardinti. Jeigu emocija nebūdavo aiški, buvo bandyta klausimais ją aiškintis ir įsivardinti. Emocijų atpažinimo ir įsivardijimo tikslas – mokyti atpažinti kūne kylančias reakcijas ir lavinti gebėjimą jas įsivardinti. Tuo pačiu tyrėja gauna informacijos apie bendrą grupės emocinę būseną. Vėliau trumpai aptariamos ir įsivardijamos taisyklės: „Išklaustyti kitą“, „Piešti tik ant tam skirtą paviršiaus“, „Komentuodamas kito darbą, tą darau pagarbiai“. Galiausiai aptariamas užsiėmimo planas.
- 2. Apšilimas.** Trumpais apšilimo pratimais buvo bandoma sužadinti vaikų vaizduotę, nustebinti, atpalaiduoti, įtraukti į DT procesą, todėl buvo skiriamos kuo įvairesnės užduotys: nuo piešimo iki užrištų akių, lytėjimo ar vaidinimų.
- 3. Pagrindinė užduotis.** Tai ilgiausiai trunkanti užsiėmimo dalis, kuomet vaikas kuria kokį nors meninį produktą. Iššūkis visuomet kai vaikas baigia darbą per anksti arba kaip tik labai sunku nutraukti veiklą. Todėl tyrėja visuomet baigiantis laikui pasakydavo vaikams, kiek liko laiko iki piešimo pabaigos, kad būtų perėjimas prie užduoties pabaigos palaipsniui, nefrustruojant. Jeigu vaikas baigėdavo užsiėmimą anksčiau, tuomet buvo prašoma ramiai pasėdėti ir palaukti kol kiti grupės dalyviai baigs užduotį. Dažnu atveju belaukiant piešiniai būdavo dar kažkiek papildomi. Kai piešiniai užbaigiami, kiekvienas turėjo susitvarkyti savo darbo vietą.

4. **Refleksija.** Kai pagrindinė meninė veikla baigta, darbo vieta tvarkinga, buvo pereinama prie darbo aptarimo, kiekvienam vaikui skirta po 2-3min atsakyti į tyrėjos pateiktus klausimus. Šiame etape lavinami aktyvaus klausymo įgūdžiai, pagarba kito kūrybai, bendravimo įgūdžiai: kelti ranką, jeigu norisi kalbėti ir išlaukti eilės pasisakyti, jeigu norisi pakomentuoti kito darbą – pagalvoti ką nori pasakyti – neįžeidinėti, labiau akcentuoti jausmą apie darbą. Tyrėjos užduotis paskatinti kalbėti, taisyklių laikymosi, sukelti saugumo jausmą, kad bus priimti visi kylantys jausmai ir mintys kūrybos metu ir to bus siekiama grupėje kartu su visais dalyviais.
5. **Atsisveikinimas.** Pasibaigus refleksijai, vaikams būdavo vėl ištraukiamas emocijų ratas, aptariamos emocijos kūne, buvo aptariama kaip buvo pradžioje ir pabaigoje ir atsisveikinimas iki kito karto.

2.4. Stebėjimas

Stebėjimas – vienas seniausių duomenų rinkimo būdų, kuriame dažnai ne tik žiūrima, bet ir kalbama su tiriamaisiais. Taip galima surinkti duomenų iš natūraliai kylančių pokalbių, susidaryti įspūdį apie tiriamųjų elgesį, veiksmus, aplinką. Be to, intensyvus sąveikavimas su tiriamaisiais padeda geriau suprasti objektą, kuris tiriamas. Taip pat suteikia galimybę santykinai lengvai prieiti prie tiriamųjų, padeda palaikyti pasitikėjimu grįstus santykius. Norimiems duomenims fiksuoti stebėjimo metu ar po jo, gali būti naudojamas dienoraštis (Rupšienė, 2007). Šiame tyrime, kiekvieno tiriamojo elgesiui stebėti ir vertinti dėmesingumo kaitą dailės terapijos metu, buvo pildomas dėmesingumo protokolas bei dienoraštis su vaikų refleksijomis apie savo kūrybą, taip pat tyrėjos refleksijomis.

3. Duomenų analizės metodai

3.1. Kiekybinė duomenų analizė

Duomenys buvo analizuojami SPSS 17.1 programa. Buvo skaičiuota aprašomoji statistika (vidurkis, min, max, standart. nuokrypis). Taip pat siekiant patikrinti tyrimo hipotezes buvo atliktas Wilcoxon testas. Naudojant Cronbacho Alpha buvo patikrintas skalių patikimumas.

3.2. Atvejo analizė

Atvejo analizė buvo naudojama kiekybinės tyrimo dalies papildymui, rezultatų išplėtimui ir stebimi ryšiai tarp pasirinkto tiriamojo dėmesingumo, elgesio kaitos ir jo piešinių raiškos dailės terapijos metu pagal literatūroje aprašytus galimus piešinių vertinimo kriterijus (kūrybinės veiklos priemonių pasirinkimas, bendras piešinio įspūdis, vaizdavimo būdo pasirinkimas (abstraktus/tikroviškas), piešinio dydis ir jo elementų išdėstymas erdvėje, erdvės užpildymas,

spalvų pasirinkimas, linijų pobūdis, elementų tvarka). Analizę sudaro tiriamojo anamnezė, dėmesingumo vertinimo rezultatai kiekvieno užsiėmimo metu (įtraukiant dėmesingumo protokolo rezultatus kiekviename užsiėmime), sukurto kūrybinio produkto analizė, tiriamojo bei tyrėjos refleksijomis.

4. REZULTATAI

Siekiant patikrinti pirmąją hipotezę, kad dailės terapija sumažina emocinių ir elgesio sunkumų simptomų pasireiškimą, buvo atliktas Wilcoxon neparametrinis kriterijus. Rezultatai vaizduojami lentelėje Nr.3.

Lentelė Nr.3 Bendros „Galių ir sunkumų“ skalės įverčių palyginimas prieš ir po dailės terapijos.

Aprašomoji statistika					Wilcoxon'o kriterijus			
	Vidurkis	Standart. nuokrypis	Min.	Maks.	Rangai	Vidutinis rangas	Z - reikšmė	p - reikšmė
Bendra prieš DT	17,67	6,60	8,00	33,00	Negatyvūs rangai Pozit. rangai	8,86 4,83	-1,155 ^a	0,248
Bendra po DT	16,13	5,01	10,00	29,00				
Iš viso	15							

Kadangi $p=0,248$, vadinasi nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp emocinių ir elgesio sunkumų pasireiškimo prieš dailės terapiją ir po. Taigi, pirmoji hipotezė nepasitvirtino.

Tikrinant antrąją hipotezę, kad dailės terapija padidina dėmesingumą buvo taip pat naudotas Wilcoxon neparametrinis kriterijus. Rezultatai vaizduojami lentelėje Nr.4.

Lentelė Nr.4 Bendros dėmesingumo skalės įverčių palyginimas prieš ir po dailės terapijos.

Aprašomoji statistika					Wilcoxon'o kriterijus			
	Vidurkis	Standart. nuokrypis	Min.	Maks.	Rangai	Vidutinis rangas	Z - reikšmė	p - reikšmė
Dėmesingumas pirmos DT terapijos sesijos metu	8,07	1,34	6,00	10,00	Negatyvūs rangai Pozit. rangai	6,75 5,10	-0,675 ^a	0,500
Dėmesingumas paskutinės DT	7,67	2,32	3,00	10,00				

terapijos sesijos metu								
Iš viso	15							

Kaip matyti iš lentelės Nr.4, statistiškai reikšmingo skirtumo tarp dėmesingumo pirmos ir paskutinės dailės terapijos sesijos nebuvo. Todėl antroji hipotezė yra atmetama. Tolimesni rezultatai bus analizuojami taikant atvejo analizę kitame skyrelyje.

5. ATVEJO ANALIZĖ

Šiame skyrelyje norėdama atsakyti į tyrimo klausimą „Kaip keičiasi vaiko dailės raiška esant skirtingam dėmesingumo lygiui?“ aptarsiu vieno iš vaikų, patiriančių emocinių ir elgesio sunkumų dailės raišką. Norint tą pasiekti buvo analizuojama kiekvieno užsiėmimo dailės raiška ir žiūrima kaip ji keitėsi esant skirtingam dėmesingumo lygiui. Šis atvejis pasirinktas, nes pagal Galių ir sunkumų klausimyno ir dėmesingumo skalės rezultatus buvo pasiektas teigiamas pokytis po dailės terapijos.

Tiriamajam 9 m. Gyvena tik su mama, vienturtis. Mokykloje, mokytojai skundžiasi jo nedėmesingumu, labai greitu išsiblaškymu, nerimastingumu, trukdymu kitiems vaikams pamokų metu. Kai kada mokytoja pasisodina jį arčiau savęs, kad berniukas mažiau blaškytųsi.

Mokyklos psichologės komentarai prieš dailės terapiją:

„Būdinga žema savivertė, nepasitikėjimas savimi, nerimas, įtampa, nesaugumo, neužtikrintumo, nestabilumo jausmai, nesėkmės ir kitos baimės. Berniukas itin prisirišęs prie mamos, turi itin blogą tėvo įvaizdį, su kuriuo sakosi keletą metų nebendravęs (tėvai negyvena kartu).

Pamokoje tvarkingai gali išbūti, tačiau dėmesys nuklysta, nuolatos turi būti sugražinamas prie veiklos. Trumpą laiką gali labai susikaupęs dirbti. Verbaliai pateikiamos užduoties gali neatlikti, tuo tarpu vizualinis pateikimas gali būti gerai suprantamas. Priklausomai nuo veiklos, mažiau struktūruotoje aplinkoje gali būti itin judrus, nedėmesingas. Pasak mamos, dėmesio sukaupti sunkumai, padidėjęs judrumas stebimi nuo ankstyvo amžiaus. Pertraukų metu stengiasi įsiliesti į vaikų žaidimus, yra draugiškas; su viena bendrą klase užsimezgęs ilgalaikis ambivalentiškas, prieraišus, tačiau neretai konfliktiškas santykis“.

Galimi berniuko tikslai dailės terapijoje:

- Lavinti socialinius įgūdžius;
- Ugdyti savikontrolės jausmą;
- Mokyti atpažinti pagrindines emocijas kūne ir socialiai priimtinius įveikos būdus.

Tyrimo dalyvis iš 10 galimų užsiėmimų dalyvavo 9 – iuose. Toliau bus analizuojama tiriamojo dailės raiškos dinamika kartu su dėmesingumo kaitos dinamika dailės terapijos procese įtraukiant dėmesingumo protokolo rezultatus.

1 užsiėmimas.

Pirmojo susitikimo metu buvo susipažįstama su grupės dalyviais, tyrėja prisistato, skatino papasakoti kaip tą dieną kiekvienam sekėsi, trumpai supažindino su dailės terapija, užsiėmimo struktūra, priemonėmis. Vėliau parodė emocijų ratą ir paprašė kiekvieno vaiko pagalvoti ir pasidalinti kokia emocija ir kur kūne ji gyvena. Apšilimui buvo išdalinti A4 popieriaus lapai ir prašoma pasirinkus norimą priemonę kažką piešti atsimerkus 20s, po kurių piešinys sukasi ratu kol grįžta pas pradinį piešėją.

Tyrėjos pirmas įspūdis apie šios analizės tiriamąjį:

Berniukas pasirodė tylus, uždaras, beveik nepalaikė akių kontakto su tyrėja. Paklaustas kaip sekėsi mokykloje, atsakė vienu žodžiu „gerai“. Tiriamojo įvardintas jausmas kūne – baimė.

Pagrindinė užduotis: „Mano pasaulis“

Prieš atliekant užduotį, tyrėja pateikė tokias instrukcijas: „dabar prašau visų užsimerkti ir įsivaizduoti savo pasaulį, nebūtinai realų: kokių jis linijų, spalvų, formų, ką ten galima pamatyti, užuosti ir kur tame pasaulyje esi tu. Kai pamatysi savo pasaulį, gali atsimerkti“. Kai visi vaikai jau buvo pasiruošę, tyrėja kvietė ant norimo dydžio popieriaus lapo, pasirinktomis priemonėmis pavaizduoti savo pasaulį. Tiriamojo pirmieji žodžiai renkantis popieriaus lapą buvo „*duokit man patį mažiausią kokį turit*“. Kūrybos proceso metu buvo pildomas ir dėmesingumo protokolas (lentelė Nr. 5)

Lentelė Nr.5. Dėmesingumo protokolo rezultatai

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka pagal užduotį (2). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia apie pusę darbu skirto laiko (1). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje yra nedaug (1). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę iš dalies užpildo (1). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Iš dalies įsijaučia į kūrybą (1). Iš viso: 6 balai iš 10.
--------------	--

3 pav. Mano pasaulis

Dailės raiškos analizė.

Pasirinkus A4 formato lapą (kadangi tiriamasis prašė pačio mažiausio lapo, buvo siūloma paprastą lapą susimažinti iki norimo dydžio, tačiau liko prie A4), tiriamasis iškart rinkosi juodą paprastą pieštuką. Paprastai pirmuosiuose užsiėmimuose vaikai linkę rinktis priemones, kurias pažįsta ir gali kontroliuoti, ir emociškai nedirgina (Shore, 2013). Visas piešinys pieštas viena spalva. Bendras piešinio įspūdis toks, kad pavaizduota erdvė, kuri neturi jokių ribų, sudaro tuštumos įspūdį. Vaizdavimas abstraktus, chaotiškas, elementai išsidėstę po visą erdvę, jų nėra daug, pagrindinė figūra lapo centre. Elementų linijos ganėtinai kampuotos, griežtos, aštrios. Smarkiai spaudžiant ir ryškinant linijas labai pabrėžiama pagrindinė figūra. Taip smarkiai spaudžiamas pieštukas, kad sulūžta jo širdelė. Toks pieštuko spaudimas gali reikšti pyktį, emocinę įtampą esant hiperaktyvumui (Vengeris, 2007).

Tiriamąjo refleksija: tiriamasis pasidalina, kad pavaizdavo save sklandantį kosmose ir aplinkui jį matosi sprogstantys ir griūnantys pasauliai. Jis pats viduryje, apsivilkęs skafandrą – sustingęs ir išsigandęs (parodydamas įtempia kūną ir padaro išsigandusią veido išraišką). Piešinį pavadino „Kosmosas“.

Atsisveikinant įvardinta emocija – džiaugsmas.

Tyrėjos refleksija: po tiriamąjo refleksijos susidarė įspūdis apie vaiko emocinę būseną: vienišumo, nesaugumo, baimės, apleistumo, pasimetimo. Skafandro vaizdavimas sietinas su bandymu apsisaugoti (Vengeris, 2007). Galima daryti prielaidą apie vaiko saugumo poreikį.

Dirbant su kontroliuojama priemone šiame susitikime pakankamai gerai išlaikytas dėmesys.

2 užsiėmimas.

Antrojo užsiėmimo metu tyrėja kvietė papasakoti kaip praėjo diena, supažindino su užsiėmimo planu, priminė taisykles. Vėliau kvietė įsivardinti emociją naudojantis emocijų ratu. Apšilimui buvo išdalinti A4 popieriaus lapai ir prašoma pasirinkus norimą priemonę kažką piešti užsimerkus 20s, po kurių piešinys sukasi ratu kol grįžta pas pradinį piešėją.

Įspūdis apie tiriamąjį: berniukas atrodė labiau atsipalaidavęs, šįkart labiau palaikė akių kontaktą su tyrėja. Berniuko įvardinta emocija – džiaugsmas.

Pagrindinė užduotis: „Žmogus“

Prieš atliekant užduotį, tyrėja pateikė tokias instrukcijas: „pasirinkus norimo dydžio lapą pavaizduokite žmogų taip gražiai kaip jums išeina“. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr. 6.

Lentelė Nr.6. Dėmesingumo protokolo rezultatai

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka pagal užduotį (2). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia visą darbui skirtą laiką (2). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje yra daug (2). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę užpildo gausiai ir tolygiai (2). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Iš dalies įsijaučia į kūrybą (1). Iš viso: 9 balai iš 10.
--------------	--

4 pav. Žmogus

Dailės raiškos analizė.

Tiriamasis vėl prašė pačio mažiausio lapo, tačiau liko prie A4. Darbui rinkosi kontroliuojamas priemones, spalvotus flomasterius ir pieštuką, tačiau šįkart darbe naudojo įvairesnes spalvas: rudą, žalią ir raudoną. Ryškios spalvos, pasirinkimas realistinis, kas ir būdinga tokio amžiaus vaikams (Macleod et al., 2012). Bendras piešinio išpūdis chaotiškas, sudaro sprogimo, baimės, nerimo išpūdį. Vaizdavimas abstraktus, elementai išsidėstę po visą erdvę, pagrindinė figūra lapo apačioje. Dominuoja aštrios, griežtos linijos. Rankų judesiai platūs, energingi, greitai.

Šio amžiaus vaikams žmogaus piešinyje paprastai būdingas plastinių ir scheminių elementų vaizdavimas: viršutinė kūno dalis labiau scheminė, vidurinioji plastiška. Tokiame amžiuje žmogaus vaizdavimas būna pereinantis į vis realistiškesnį, su detalėmis, tačiau tiriamojo žmogaus vaizdavimas primityvus, trūksta detalių: pavaizduota tik galva, ovalus pilvas, rankos ir kojos, kuris labiau būdingas ketverių metų vaikui (Vengeris, 2002).

Tiriamojo refleksija: berniukas pasidalina, kad pavaizdavo šokoladinį žmogeliuką, o aplinkui išsitaškęs ir sprogęs šokoladas. Žalia spalva kairėje tai smarvė nuo sugedusio šokolado, o raudona spalva tai namo stogas, ant kurio stovi žmogeliukas, kurio veide baimės emocija.

Atsisveikinant įvardinta emocija – baimė ir liūdesys.

Tyrėjos refleksija: tiriamasis kūrybos proceso metu, dirbant su kontroliuojamomis priemonėmis, buvo susikaupęs, tačiau refleksijos metu daug juokėsi, bandė pralinksminti draugus. Susidarė įspūdis, kad juokavimas gynybiškas dėl patiriamos įtampos.

3 užsiėmimas.

Trečiojo užsiėmimo metu tyrėja kaip visuomet kvietė papasakoti kaip praėjo diena, supažindino su užsiėmimo planu, priminė taisykles. Taip pat kvietė įsivardinti emociją naudojantis emocijų ratu. Apšilimui vaikai turėjo traukti lapelį su parašyta emocija ir papasakoti kada taip jautėsi. Tiriamojo įvardinta emocija – džiaugsmas.

Įspūdis apie tiriamąjį: atrodė atsipalaidavęs, susidomėjęs.

Pagrindinė užduotis: „Pyktis žmogui“

Vaikų užduotis šiai temai buvo įvairiomis linijomis, spalvom bei formom ant tyrėjos duoto didelio rudo popieriaus su pavaizduotu žmogaus kūno siluetu pavaizduoti, kur jų bendru sutarimu gali gyventi ir atrodyti pykčio emocija. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr.7.

Lentelė Nr.7. Dėmesingumo protokolo rezultatai

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka pagal užduotį (2). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia apie pusę darbui skirto laiko (1). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje yra nedaug (1). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę iš dalies užpildo (1). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Iš dalies įsijaučia į kūrybą (1). Iš viso: 7 balai iš 10.
--------------	---

5 pav. Pyktis žmogui

Dailės raiškos analizė.

Tiriamasis piešimui rinkosi žalios spalvos paprastą pieštuką ir flomasterį – kontroliuojamas priemonės. Piešimo elementai – linijos koncentruotos – dešinėje žmogaus rankoje. Linijos pasikartojančios, griežtos, neaišku, kuri pagrindinė. Stiprus pieštuko spaudimas, rankų judesiai energingi. Tiriamasis nupiešė labai mažus rankų pirštus ir jų yra daugiau nei turėtų. Toks rankų pirštų vaizdavimas gali būti susijęs su bendravimo trūkumu ar nemokėjimu bendrauti (Vengeris, 2007).

Tiriamąjo refleksija: berniukas teigė, kad jo pyktis kaupiasi dažniausiai rankose, todėl pasirinko spalvinti dešinę ranką.

Atsisveikinant emociją įvardino – pyktis.

Tyrėjos refleksija: darbo metu berniukas pusę darbui skirtą laiką blaškėsi, bet galima dėl to, kad visi vaikai dirbo atsistoję. Be to, daug vaikščiavo po kabinetą keisdami priemonės. Dirbant su pykčio emocija galbūt reikėtų užsiėmimo pabaigoje naudoti relaksacinių pratimų, kad ši emocija neužsiliktų baigiantis susitikimui ir po jo.

4 užsiėmimas.

Ketvirtasis užsiėmimas prasidėjo nuo ritualinio pasidalinimo apie tiriamąjį dieną, supažindino su užsiėmimo planu, priminė taisykles. Taip pat kvietė įsivardinti emociją naudojantis emocijų ratu. Apšilimui buvo išdalinti A4 popieriaus lapai ir vaikai turėjo pasirinkę priemonę piešti ratu užsimerkus. Tiriamąjo įvardinta emocija – laimė.

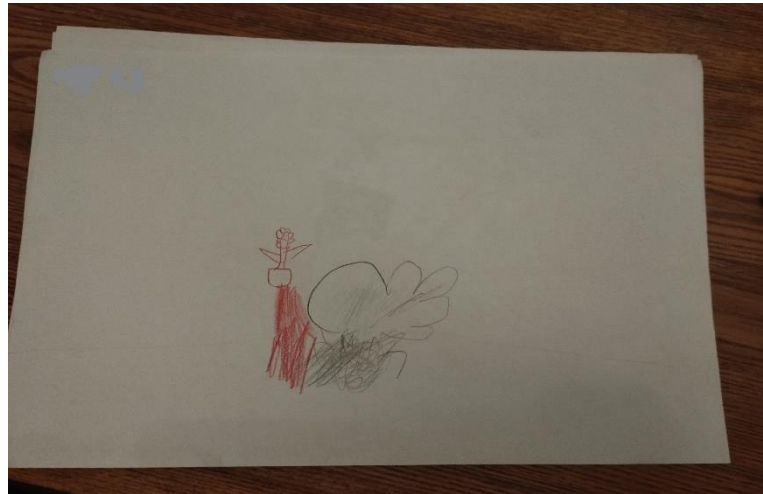
Įspūdis apie tiriamąjį: atėjo į užsiėmimą labai išsiblaškęs, nerimastingas, nereagavo į prašymus netrukdyti kitiems, nenustygo vietoje, visiškai nepalaikė akių kontakto.

Pagrindinė užduotis: „Rožės krūmas“

Prieš pradėdant piešti, vaikam buvo duota instrukcija užsimerkti ir įsivaizduoti save kaip rožės krūmą: koks rožės krūmas esi? Mažas ar didelis? Ar turi žiedų ir jei taip, kokie jie, kiek jų? Ar turi lapus ir jei taip, kokie jie? Ar turi šaknis, kur jos? Kur tu augi, kieme, vandenyje, pievoje ar kur kitur? Ar yra kas nors aplink tave? Kaip jautiesi būdamas rožės krūmu? O gal tu kažkas kita? Kas tavimi rūpinasi? Tada buvo prašoma vaikų atsimerkti ir pasirinktomis priemonėmis bei pasirinkus norimo dydžio popierių pavaizduoti savo rožės krūmą. Po instrukcijos davimo, tiriamasis iškart pareiškė, kad nežino kaip piešti, nemoka. Tai gali rodyti gynybinę reakciją į užduotį. Tada tyrėja bandė nuraminti sakydama, kad piešti galima taip kaip moki, niekas piešinio nevertins. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr. 8.

Lentelė Nr.8. Dėmesingumo protokolas

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka iš dalies pagal užduotį (1). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia tik akimirką (0). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje labai mažai arba nėra (0). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę iš dalies užpildo (1). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Kalba, dainuoja, juokiasi kūrybos metu (0). Iš viso: 2 balai iš 10.
--------------	---

6 pav. Rožės krūmas

Dailės raiškos analizė.

Tiriamas pasirinko A4 formato lapą. Darbo priemonės – rinkosi paprastą pieštuką ir raudoną. Spalvų pasirinkimas nerealistinis, pastebimas stiprus kontrastas tarp raudonos ir pilkos, kas gali būti aukštos emocinės įtampos rodiklis (Vengeris, 2007). Bendras piešinio išpūdis atstumiantis, galimai susijęs su emocinėmis problemomis, taip pat keliantis tuštumos jausmą. Vaizdavimas abstraktus, chaotiškas, elementai išsidėstę lapo apačioje, jų beveik nėra. Linijos kampuotos, pasikartojančios. Sunku suprasti, kuri figūra ir linija pagrindinė. Skiriasi pieštuko spaudimas: lapo apačioje nubrėžta horizontali linija labai neryški, tačiau raudono pieštuko spaudimas labai stiprus, siauri rankų judesiai.

Tiriamąjo refleksija: berniukas teigė, kad pavaizdavo rožės krūmą, kurios šaknys po žeme. Auga parke, niekas neateina juo pasirūpinti, jis pats save laisto, maisto gauna iš žemės. Raudonas tai lėktuvas, kuris išskrenda iš krūmo į kitą šalį. Prie šio krūmo galima prieiti, jis kvėpia, tačiau krūmas turi šaudančius žiedus, todėl nusiskinti galima tik vieną žiedą. Aplinkui jį vaikšto žmonės kaip gyvūnai. Reflektuodamas labai daug juokėsi ir bandė prajuokinti draugus.

Atsisveikinant įvardino pykčio emociją.

Tyrėjos refleksija: susidarė stiprus išpūdis užsiėmimo metu, kad berniukas patiria daug nerimo ir įtampos ir tai kėlė sunkumų sukonzentruoti dėmesį, nes buvo susikaupęs tik akimirką. Akių kontakto nebuvimas su tyrėja, blaškymasis, juokavimas sudaro išpūdį į vaiko gynybiškumą.

Refleksija apie savo darbą sudarė didelį apleistumo jausmą ir rūpesčio, saugumo, bendraamžių pripažinimo poreikį.

5 užsiėmimas.

Per penktąjį užsiėmimą pradžia tokia pati kaip visuomet: nuo pasidalinimo apie tiriamųjų dieną, iki taisyklių priminimo ir emocijos įsivardijimo naudojantis emocijų ratu. Apšilimui vaikams buvo užrašomos akys su skarelėmis ir reikėjo iš tyrėjos laikomo maišiuo su įvairiais objektais, vieną ištraukti ir lytėjimo, uoslės būdu atspėti kokį objektą laiko rankose. Tiriamojo įvardinta emocija – džiaugsmas.

Įspūdis apie tiriamąjį: atrodė ramus, susidomėjęs

Pagrindinė užduotis: „Tapymas pirštais“

Šios užduoties metu vaikai buvo kviečiami naudojant skystus dažus, laisva tema tapyti ant pasirinkto popieriaus lapo pradžioj skatinami pajauti dažus: kokios temperatūros, ar jie skysti, ar tiršti, kylantį jausmą kūne juos liečiant. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr.9

Lentelė Nr.9. Dėmesingumo protokolas

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka iš dalies pagal užduotį (1). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia tik akimirką (0). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje labai mažai arba nėra (0). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę užpildo gausiai ir tolygiai (2). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Kalba, dainuoja, juokiasi kūrybos metu (0). Iš viso: 3 balai iš 10.
--------------	---

7 pav. Tapymas pirštais

Dailės raiškos analizė.

Berniukas šįkart pasirinko A3 formato lapą. Tapymui pasirinkta šalta spalva – mėlynos spalvos dažai. Bendras piešinio įspūdis tirštas, tolygiai užpildyta visa erdvė, neišeita už lapo ribų. Nėra objektų, elementų bei linijų, nesukurtas joks konkretus paveikslas.

Tiriamojo refleksija: nereflektavo.

Atsisveikinant įvardijo baimės emociją.

Tyrėjos refleksija: piešimo metu berniukas nesukūrė jokio konkretaus piešinio, labiau įvyko patyriminis procesas, nes dažus ant popieriaus tepė delnais. Susidarė išpūdis, kad jam įmerkti rankas visai patiko, tačiau galimai įvyko per didelė stimuliacija ir savikontrolės praradimas, nes užtepus dažus išsigando, bėgo plautis rankų ir atsistojo kitame kabineto gale sakydamas, kad labai bijo, jog kiti vaikai jį išteps. Nuspręsta, kad berniukas nepasiruošęs didelės stimuliacijos dailės terapijos priemonėms.

6 užsiėmimas.

Šeštasis užsiėmimas prasidėjo kaip įprastai. Apšilimui vaikams reikėjo pagalvoti kada buvo išsigandę, norimomis priemonėmis pavaizduoti baimės jausmą ir vėliau piešinį sunaikinti. Tiriamojo įvardinta emocija – ramybė.

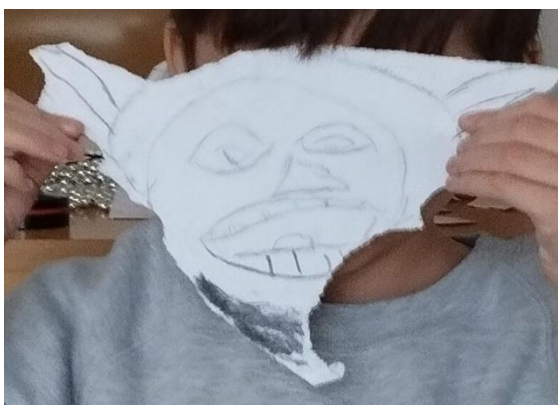
Išpūdis apie tiriamąjį: pradžioje išsiblaškęs, kalbino kitus, tačiau nurimo ir įsiklausė į užduotis.

Pagrindinė užduotis: „Baimės kaukė“

Vaikai buvo kviečiami įsivaizduoti baimės jausmą kaip kaukę, kaip ji galėtų atrodyti ir ant pasirinkto popieriaus lapo pavaizduoti anglimi arba pieštukais. Vėliau, kas norėjo, galėjo savo kaukę sunaikinti. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr.10.

Lentelė Nr.10. Dėmesingumo protokolas

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka pagal užduotį (2). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia pusę darbui skirtu laiko (1). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje daug (2). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę užpildo gausiai ir tolygiai (2). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Iš dalies įsijaučia į kūrybą (1). Iš viso: 8 balai iš 10.
--------------	--

8 pav. Baimės kaukė

Dailės raiškos analizė.

Tiriamasis rinkosi A3 formato lapą ir kontroliuojamą priemonę – anglį. Kaukė piešta tik su šia priemone. Bendras piešinio išpūdis keliantis baimę. Vaizdavimas pusiau realistinis, karikatūriškas, elementų gausu, dominuoja ovalios linijos, pagrindinis objektas buvo lapo centre. Kai kurios objekto detalės buvo ryškinamos spaudžiant anglį. Rankų judesiai koncentruoti, tiek siauri, tiek platūs.

Tiriamąjo refleksija: berniukas sakė, kad sukūrė kaukę – klouną. Užsidėjo kaukę ant veido, bandė su ja vaidinti, juokauti. Juokavimo metu dominavo fekalijų tema. Vėliau kaukę suplėšė ir išmėtė.

Atsisveikinant įvardijo ramybės emociją.

Tyrėjos refleksija: šiame susitikime tiriamajam pavyko save sukontroliuoti, nors užsiėmimo pradžioje buvo nemažai išsiblašymo. Piešiant nukrypavo dėmesys, tačiau pavykdavo grįžti į užduotį. Į užsiėmimo pabaigą jautėsi berniuko savikontrolė, dėmesys išliko klausant kitų refleksijas. Juokavimas užsidėjus kaukę siejasi su įtampos išveika, nes pradedama suvokti, kad kilęs vaizdinys yra simbolis ir netenka emocinės įtampos, įvyksta katarsis (Lebedeva, 2013).

7 užsiėmimas – „Susipažinimas su moliu“ – nedalyvavo.

8 užsiėmimas.

Aštuntasis užsiėmimas prasidėjo kaip visuomet. Apšilimui vaikams reikėjo piešti ratu užsimerkus. Tiriamąjo įvardinta emocija – baimė.

Išpūdis apie tiriamąjį: atrodė susimąstęs. Apšilime dalyvavo susikaupęs.

Pagrindinė užduotis: „Molio lipdinys“

Vaikams reikėjo laisva tema sukurti molio lipdinį. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr.11.

Lentelė Nr.11. Dėmesingumo protokolas

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka iš dalies pagal užduotį (1). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia tik akimirka (0). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje labai mažai arba išvis nėra (0). 4.Lapo erdvės užpildymas. Nepaiso lapo erdvės rėmų (0). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Kalba, dainuoja, juokiasi kūrybos metu (0). Iš viso: 1 balas iš 10.
--------------	---

9 pav. Molio lipdinys

Tiriamoji refleksija: berniukas teigė, kad nieko nenulipdė, nes molis jam priminė „kakučius“, įvardino pasišlykštėjimo emociją visos užduoties metu ir vėliau atsisveikinant.

Tyrėjos refleksija: kai daviau molį, iškart matėsi, kad išsigando medžiagos. Pradžioj net nenorėjo imti į rankas, sėdėjo, žiūrėjo į molį, paskui nedrąsiai paėmė į rankas, paminkė. Stengiausi padrąsinti labiau pati imdama molį, sušlapinau savąjį su vandeniu, norėjau parodyti, kad nieko baisaus išsitepti, sakiau, kad nusiplauna lengvai. Padrąsintas pradėjo šiek tiek daugiau eksperimentuoti: su pirštais skylutes padarė molyje ir nusprendė, kad nebenori daugiau. Nusiplovė rankas ir norėjo stovėti likusį užsiėmimo laiką toliau nuo stalo. Galimai molis kaip ir dažai, labai sensoriškai dirgino, jautėsi savikontrolės praradimas, berniukui kilo įtampa net būti prie stalo. Nuspręsta, kad šios medžiagos naudojimui berniukas nepasiruošęs.

9 užsiėmimas.

Devintasis užsiėmimas prasidėjo įprastai. Apšilimui vaikams reikėjo ištraukti lapelį su emocija, niekam nerodyti ką ištraukė ir bandyti suvaidinti ištrauktą emociją, kad kiti galėtų atspėti. Tiriamoji įvardinta emocija – nuobodulys.

Įspūdis apie tiriamąjį: atėjo išsiblaškęs, muistėsi kėdėje, tačiau pavyko išklaudyti užduotis, dalyvavo vaidinime, spėliojo emocijas.

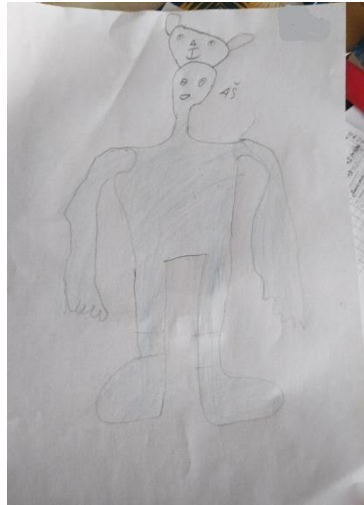
Pagrindinė užduotis: „Jausmai kūne“

Vaikams reikėjo pasirinkus norimas priemones ir lapo dydį, nupiešti kūno siluetą ir pagalvoti bei pavaizduoti, kur, jų manymu kūne gyvena emocijos. Buvo galima naudotis emocijų ratu. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr.12.

Lentelė Nr.12. Dėmesingumo protokolas

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka pagal užduotį (2). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia pusę darbui skirto laiko (1). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje yra
--------------	---

nedaug (1). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę iš dalies užpildo (1). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Kalba, dainuoja, juokiasi kūrybos metu (0). Iš viso: 5 balai iš 10.
--

10 pav. Jausmai kūne

Dailės raiškos analizė.

Tiriamasis rinkosi A4 formato lapą. Darbui pasiėmė vieną paprastą ir vieną mėlynos spalvos pieštuką. Bendrai piešinys sudaro nestabilumo, „tirpimo“ įspūdį. Vaizdavimas karikatūriškas, nėra kruopštumo, kas gali būti susiję su motyvacijos trūkumu atlikti užduotį. Elementai sujungti, neišsibarstę, jų nedaug, pagrindinė figūra lapo centre. Figūra nuspalvinta vienos spalvos, šalto tono – mėlynu pieštuku, nenaudojant daug energijos. Elementų linijos varijuoja nuo tiesių ir aiškiai suprantamų iki vingiuotų, iškreiptų. Pieštuko spaudimas vietomis skiriasi: labiau spaudžiamas ir linijos aiškesnės viršutinėje ir kairėje piešinio dalyje. Silpnas pieštuko spaudimas bei linijų ryškumas ties piešinio apačia ir dešine puse. Silpnas pieštuko spaudimas gali būti susijęs su mažu energijos tonusu (Vengeris, 2007).

Tiriamąjoje refleksijoje: berniukas teigė, kad visam kūne pavaizdavo nuostabos emociją. Tokią pačią emociją įvardijo atsisveikindamas.

Tyrėjos refleksija: Užduotį atliko pirmas, tačiau ilgesnį laiką nepavyko išlaikyti dėmesio ir išsėdėti kol užduotį pabaigs kiti vaikai. Vos baigęs piešti, berniukas atsistojo, atsirėmė į sieną ir pradėjo užpakaliu ritmiškai į ją trankytis, kalbinti dar piešiančius vaikus. Kilo jausmas apie savikontrolės praradimą ir kilusį įtampos jausmą. Paprašiau tą judesį pastiprinti ir pabandyti įsivaizduoti, ką šis veiksmas jam primena. Berniukas pastiprino judesį ir sakė, kad „sieną pramuš“. Nereagavo į prašymus netrukdyti kitiems draugams, juokėsi, klausinėjo, ką piešia kiti.

10 užsiėmimas.

Dešimtas užsiėmimas prasidėjo kaip visuomet. Apšilimui vaikai piešė savo patiriamą emociją. Tiriamojo įvardinta emocija – tuštuma.

Įspūdis apie tiriamąjį: ramus, rimtas, susimąstęs.

Pagrindinė užduotis: „Laisva tema“

Vaikai galėjo rinktis priemones ir popieriaus dydį ir susigalvoti, ką norisi pavaizduoti. Dėmesingumo protokolo rezultatai pavaizduoti lentelėje Nr.13.

Lentelė Nr.13. Dėmesingumo protokolas

Dėmesingumas	1.Darbo atlikimas užduočiai. Darbą atlieka pagal užduotį (2). 2.Susikaupimo trukmė kūrybos procese. Susikaupia pusę darbu skirtu laiku (1). 3.Detalių gausa kūrinyje. Detalių kūrinyje daug (2). 4.Lapo erdvės užpildymas. Lapo erdvę iš dalies užpildo (1). 5.Pašaliniai veiksniai kūrybos procese. Įsijaučia į kūrybą be pašalinių veiksnių (2). Iš viso: 8 balai iš 10.
--------------	---

11 pav. Laisva tema

Dailės raiškos analizė.

Tiriamasis piešė ant A4 formato lapo. Visas piešinys pieštas vienos mėlynos spalvos pieštuku. Bendras piešinio įspūdis labai chaotiškas, nemalonus. Vaizdavimas abstraktus, elementai išsidėstę daugmaž po visą erdvę, sunku suprasti, kuri figūra yra pagrindinė. Pavaizduota daug įvairių elementų, kurie persidengia tarpusavy. Kai kurie elementai smarkiai brūkšniuoti, naudojant daug energijos spaudžiant pieštuką. Daugiausiai energijos matosi piešinio taškavime, vietomis vos neįplėšiamas popierius. Kitų elementų linijos vos matomos. Kaip minėta anksčiau, labai stiprus pieštuko spaudimas gali reikšti pyktį, emocinę įtampą (Vengeris, 2007).

Atsisveikinant įvardinta ta pati emocija kaip pradžioje – tuštuma.

Tiriamojo refleksija: nereflektavo.

Tyrėjos refleksija: pirmąkart tiriamasis pasirinko piešti atsisėdęs atskirai nuo kitų – ant grindų. Galimai toks piešimas padėjo geriau sukonzentruoti dėmesį ir išbūti procese visą užduoties laiką. Tuo metu kai piešė, berniukas skleidė įvairius garsus, kas kėlė jausmą, jog nors ir sėdi atskirai nuo kitų, vis tiek nori būti pastebėtas, girdimas. Tuo pačiu galėjo būti ir emocinės įtampos išveikimas, kas irgi galėjo prisidėti prie išbuvimo piešime visą tam skirtą laiką.

Apžvelgiant dėmesingumo protokolo rezultatus ir atlikus dailės raiškos analizę, galime teigti, jog esant dėmesingumo kaitai, kinta ir dailės raiška. Esant aukštesniam dėmesingumo lygiui (dėmesingumo skalėje surinkus daugiau negu 5 balus), dailės raiškai būdinga:

- Kontroliuojamų priemonių pasirinkimas: paprastas pieštukas, flomasteriai, anglis, spalvoti pieštukai.
- Labiau nei esant mažo lygio dėmesingumui būdingas realistinių bei ryškių spalvų (pvz., ruda, raudona, žalia) pasirinkimas, tačiau apskritai spalvų pasirinkimas labai nedidelis. Piešiniuose beveik nėra kontrasto.
- Vaizdavimas abstraktus, chaotiškas, pusiau realistinis, karikatūriškas, pastebimas kruopštumas.
- Elementai pagrinde išsidėstę po visą erdvę, jų nėra daug, pagrindinė figūra lapo centre.
- Dominuoja aštrios, griežtos, pasikartojančios, tiesios linijos.
- Stiprus pieštuko spaudimas, rankų judesiai labiau energingi, platūs, greiti, koncentruoti.

Esant žemesniam dėmesingumo lygiui (dėmesingumo skalėje surinkus 5 ar mažiau balų), dailės raiškai būdinga:

- Kontroliuojamos darbo priemonės: paprastas pieštukas, spalvoti pieštukai. Esant nekontroliuojamom ar tepančiom, šlapiom priemonėm, nesukurtas joks konkretus kūrinys.
- Spalvų pasirinkimas nerealistinis, dominuoja kontrastingos spalvos, šalti tonai.
- Vaizdavimas abstraktus, chaotiškas, karikatūriškas, nėra kruopštumo.
- Elementai išsidėstę lapo apačioje, sujungti jų arba labai mažai arba išvis nėra (pvz., visas lapas nuspalvintas tik viena spalva).
- Linijos kampuotos, pasikartojančios. Elementų linijos varijuoja nuo tiesių ir aiškiai suprantamų iki vingiuotų, iškreiptų.
- Sunku suprasti, kuri figūra ar linija pagrindinė.
- Skiriasi pieštuko spaudimas, siauri rankų judesiai, nenaudojant daug energijos.

REZULTATŲ APTARIMAS

Išanalizavus kiekybinės dalies Galių ir sunkumų klausimyno duomenų rezultatus bei dėmesingumo protokolo rezultatus prieš ir po dailės terapijos, naudojant Wilcoxon neparametrinį kriterijų, pokyčiai įvyko, tačiau statistiškai nereikšmingi. Pirmoji tyrimo hipotezė, kad dailės terapija sumažina emocinių ir elgesio sunkumų simptomų pasireiškimą, nepasitvirtino. Galių ir sunkumų klausimyno duomenys tokie galėjo gautis dėl labai mažos imties tiriamųjų. Taip pat, dalyviai buvo ne visuose dailės terapijos užsiėmimuose, be to, buvo dailės terapijos sesijų atotrūkis dėl mokykloje vykusių atostogų.

Dėmesingumo protokolo duomenys netgi parodė atvirkštinį pokytį. Antroji hipotezė, kad dailės terapija padidina dėmesingumą, taip pat nepasitvirtino. Dėmesingumo protokolo rezultatai tokie galėjo gautis dėl to, kad užsiėmimai visuomet vykdavo po pamokų, kas galimai prisidėjo prie sunkesnio dėmesio sukaupimo dailės terapijos sesijose. Kaip pabrėžė tyrėjai McDougal et al (2022), Gustafsson (2019) emocinių ir elgesio sunkumų patiriantiems vaikams reikia naudoti papildomus vidinius resursus dėmesiui išlaikyti, kadangi nemažai jų išnaudoja bandydami valdyti savo emocijas. Būdami sesijose po pamokų, vaikai galėjo būti išnaudoję vidinius resursus ir dėl to ne taip gerai susikoncentruoti į užduotis dailės terapijos metu.

Kitas svarbus aspektas, kodėl dėmesingumas po terapijos sumažėjo gali būti dėl to, kad atsisveikinimas kaip terapinio proceso dalis, galėjo paveikti paskutinį susitikimą su vaikais, kadangi dėmesingumo pokytis buvo stebimas tarp pirmo susitikimo ir paskutinio. Shore (2013) pabrėžia, kad vaikams būdinga laikina regresija kaip reakcija į išsiskyrimą su terapeutu. Atsisveikinimo momentas gali būti labai provokuojantis ir gali kelti ne tik jausmus, susijusius su terapiniu santykiu, tačiau ir jausmus, susijusius su ankstesniais praradimais. Paskutinis susitikimas gali kelti baimės, praradimo jausmus, kurie grąžina buvusius simptomus, kurie susiję su savikontrolės praradimu, atstūmimo jausmais, o prarandant savikontrolę tuo pačiu trumpėja dėmesio išlaikymas. Be to, tyrėja buvo ta, kuri iniciavo užsiėmimų pabaigą. Taip pat autorės pastebėta, kad vaikams, patiriantiems elgesio ar emocinių sunkumų reikalinga ilgalaikė terapija, lyginant su vaikais, kurie sunkumų nepatiria.

Dėmesingumo vertinimo ir kūrybinių produktų raiškos aptarimas

Kaip nurodo įvairūs autoriai tokie kaip Darling-Hammond et al. (2019), Sukhodolsky et al. (2016), Bielskytė-Simanavičienė, Paurienė (2017), vaikams, kurie patiria emocinių ir elgesio sunkumų būdingas drovumas, uždarumas, sunkumai bendraujant, negebėjimas pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį numatytą laiką, sunkumai pradėjus paskirtą darbą jį užbaigti. Taip pat,

būdingi padidėjusio aktyvumo, hiperaktyvumo požymiai, kaip bėgiojimas patalpoje netinkamu laiku be leidimo ar aiškios prasmės, triukšmavimas, įkyrus elgesys, impulsyvumas, dirglumas, irzlumas, mandagumo ir autoriteto neigimas, nerimas, aukštas jautrumo lygmuo. Kaip pastebėjo Macleod et al., (2012) vaikų, patiriančių emocinius sunkumus, piešiniai išsiskiria specifine spalvų palete, linijų ryškumu, dydžiu ir kitais kriterijais.

Dailės terapijos metu emociniai ir elgesio sunkumai bei dėmesio neišlaikymas tiriamajam atsiskleidė kai kada pradėta, tačiau neužbaigta užduotimi, bandymu kalbinti kitus vaikus užduoties atlikimo metu, nereagavimu į grupės taisykles, kai kada akių kontakto nepalaikymu su tyrėja, hiperaktyvumu, sukiojimusi kėdėje, nereflektavimu apie kūrinį ar procesą, pernelyg jautrus reagavimas į kai kurias dailės priemones. Pastebėta, kad dėmesingumas dailės terapijoje išliko didesnis renkantis kontroliuojamas dailės priemones (pieštukus, flomasterius, angli) negu užduotyse, kur priemonės buvo nekontroliuojamos (dažai, molis). Pastebėta, kad dirbant su pastarosiomis, būdavo prarandama savikontrolė, nes tiriamasis atsisakydavo pabaigti užduotį ir stovėdavo kabineto gale kol kiti vaikai pabaigs užduotį. Taip galėjo būti dėl to, kad tiriamasis dar nepasiruošęs naudoti nekontroliuojamų priemonių ir jos galėjo sukelti stiprias emocijas (Shore, 2013). Taip pat esant didesniam dėmesingumui daugiau pasirenkamos šiltos spalvos, kuomet esant mažam dėmesingumui daugiau būdingos kontrastingos. Didesnis linijų ryškumas, stipresnis pieštuko spaudimas ir tuo pačiu platesni, energingesni rankų judesiai pastebėti esant didesniam dėmesingumui, kuomet silpnesnės linijos, siauri rankų judesiai nenaudojant daug energijos piešiniuose atsispindi esant žemesnio lygio dėmesingumui. Apibendrinant galime teigti, jog egzistuoja ryšys tarp dėmesingumo lygio ir kūrybinės raiškos bei pasirenkamų priemonių dailės terapijoje.

IŠVADOS

1. Tyrimo rezultatai parodė, kad nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp dailės terapijos emocinio ir elgesio simptomų pasireiškimo vaikams, pasitiriantiems emocinių ir elgesio sunkumų. Pirmoji hipotezė nepasitvirtino.
2. Taikant dailės terapiją, statistiškai reikšmingo skirtumo tarp dėmesingumo pirmos ir paskutinės dailės terapijos sesijos nebuvo. Antroji hipotezė nepasitvirtino.
3. Dėmesingumo kaita yra susijusi su dailės raiška ir priemonių pasirinkimu dailės terapijos procese.

REKOMENDACIJOS

1. Vaikams, patiriantiems emocinių ir elgesio sunkumų reikėtų taikyti ilgesnę nei dešimties sesijų dailės terapijos programą, kad įgytos kompetencijos taptų įgūdžiais.
2. Pirmiau reikėtų atsižvelgti į kiekvieno vaiko, patiriančio sunkumus, individualius poreikius ir pagal tai parinkti grupinę arba individualią dailės terapijos programą bei priemones.
3. Darbas grupinėje terapijoje su vaikais, kurie patiria emocinių ir elgesio sunkumų gali būti iššūkis, todėl reikėtų antro žmogaus.
4. Dailės terapijas sunkumus patiriantiems vaikams vesti ryte arba tarpe tarp pamokų, kas padėtų atsitraukti nuo daug reikalavimų supančios aplinkos ir tuo pačiu būtų geresnis susikaupimas terapijų metu.
5. Dailės terapijos užsiėmimus būtų galima derinti kartu su atsipalaidavimą skatinančiais užsiėmimais kaip papildoma priemone lengvinti patiriamus emocinius ir elgesio sunkumų simptomus.
6. Užsiėmimų pradžioje ypatingai paskatinti įvairiomis priemonėmis emocijų raišką, kad vėliau būtų galima lengviau sukonzentruoti dėmesį.

LITERATŪRA

Lietuvių autorių sąrašas:

1. Aušraitė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2020). *Emocijų ir elgesio sunkumų turinčių vaikų ir paauglių stigmatizavimo ypatumai tėvų bei specialistų imtyje*. Visuomenės sveikata. Originalūs straipsniai. No. 2020/4(91).
2. Barkauskienė, R., Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Metodinė priemonė socialiniams pedagogams. Nacionalinė Švietimo Agentūra.
3. Bielskytė-Simanavičienė, E., Paurienė, L. (2017). *Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika*. Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras. ISSN 1822-4156.
4. Gintilienė, G., Gridzijauskienė, S. ir kt., (2004). *Lietuviškas SDQ – standartizuotas mokyklinio amžiaus vaikų „Galių ir sunkumų klausimynas“*. Psichologija. ISSN 1392-0359.
5. Juknevičienė, R. (2014). *Priešmokyklinio ir pradinio ugdymo(si) dermės ypatumai*. Magistro baigiamasis darbas. LEU. Vilnius.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2011). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas*. Valstybės žinios, 2011-07-21, Nr. 93-4428.
7. Makutienė, M., Fatkulina, N., Raistenskis, J. (2022). *Pradinių klasių moksleivių dėmesio koncentracijos lavinimas*. Sveikatos mokslai. Visuomenės sveikata. 32 tomas, Nr.2, p. 5-8. ISSN 1392-6373.
8. Povilaitytė, J., Lenkauskaitė, J. (2020). *Mokinio autentiškos patirties įprasminimo būdai pradinio ugdymo procese*. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 50 (1). ISSN 1648-8776.
9. Racevičienė, V. (2019). *Dailės terapijos poveikio ikimokyklinio amžiaus vaikams turintiems emocijų ir elgesio sunkumų vertinimas*. Magistro baigiamasis darbas. VDA. Kaunas.
10. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga*. Klaipėda. Klaipėdos universiteto leidykla.
11. Šalnaitė, M. (2016). *Dailės terapijos poveikis aktyvumo ir dėmesio sutrikimų turinčių 7-11 metų vaikų elgesiui*. Magistro baigiamasis darbas. Vilniaus dailės akademija ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. Kaunas.
12. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2023). *Pradinis ugdymas*. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-svietimas/griztantiesiems-i-Lietuva/vaikas-lankys-mokykla/pradinis-ugdymas?lang=lt>

13. TLK-10-AM / ACHI / ACS elektroninis vadovas. (2015). Psichikos ir elgesio (F00-F99). 5 skyrius. Prieiga per internetą: <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/ivadas.html>
14. Vengeris, A. (2007). Psichologinis konsultavimas ir diagnostika. I dalis. Presvika. Vilnius.

Užsienio autorių sąrašas:

15. Adoni- Kroyanker, M. et al. (2018). *Practices and challenges in implementing art therapy in the school system*. International Journal of Art Therapy 24(8):1-10.
16. Aydin, H., Ozfidan, B., Carothers, D. (2017). *Meeting the Challenges of Curriculum and Instruction in School Settings in the United States*. Journal of Social Studies Education Research. No. 8 (3),76-92.
17. Alenko, A. et al. (2020). *Children emotional and behavioural problems and its association with maternal depression in Jimma town, southwest Ethiopia*. Gen Psychiatr. No. 33(4): e100211.
18. Bagner, D. M. et al. (2012). *Assessment of Behavioral and Emotional Problems in Infancy: A Systematic Review*. Clin Child Fam Psychol Rev. No. 15(2): 113–128. doi: 10.1007/s10567-012-0110-2
19. Barton, G. (2015). *Arts-based educational research in the early years*. International Research in Early Childhood Education Vol. 6, No. 1, p. 62.
20. Bell, N. D. (2022). *Stigma in Caring for Children with Emotional and Behavioral Disorders in the Student Nurse Community*. Honors College Theses. 754.
21. Benton, D. (2008). *The influence of children's diet on their cognition and behavior*. European Journal of Nutrition 47 Suppl 3(S3):25-37. DOI: 10.1007/s00394-008-3003-x
22. Betts, J. et al. (2006). *The Development of Sustained Attention in Children: The Effect of Age and Task Load*. Child Neuropsychology 12(3):205-21. DOI: 10.1080/09297040500488522.
23. Bosgraaf, L. et al. (2020). *Art Therapy for Psychosocial Problems in Children and Adolescents: A Systematic Narrative Review on Art Therapeutic Means and Forms of Expression, Therapist Behavior, and Supposed Mechanisms of Change*. Frontiers in Psychology 11:584685. DOI:10.3389/fpsyg.2020.584685.

24. Burkitt, E., Sheppard, L. J. (2013). *Children's colour use to portray themselves and others with happy, sad and mixed emotion*. Educational Psychology 34(2):231-251. DOI:10.1080/01443410.2013.785059.
25. Canevska, O. R., Akgün, N. R. (2022). *Art Therapy Approaches for Children with Special Educational Needs*. Education and Science 2022-II. pp.7-21. Efe Academy Publishing.
26. Cicekci, M. A., Sadi, F. (2019). *Teachers' and Students' Opinions About Students' Attention Problems During the Lesson*. Journal of Education and Learning; Vol. 8, No. 6. ISSN 1927-5250 E-ISSN 1927-5269.
27. Darling-Hammond, L. et al. (2019). *Implications for educational practice of the science of learning and development*. Applied Developmental Science. Volume 24, 2020 - Issue 2. <https://doi.org/10.1080/10888691.2018.1537791>
28. Deng, Y. et al. (2022). *Family and Academic Stress and Their Impact on Students' Depression Level and Academic Performance*. Front Psychiatry. No. 13: 869337. doi: 10.3389/fpsyt.2022.869337.
29. Dishion, T. J., Tipsord, J. M. (2011). *Peer Contagion in Child and Adolescent Social and Emotional Development*. Annu Rev Psychol. 2011; 62: 189–214. doi: 10.1146/annurev.psych.093008.100412
30. Edossa, A. et al. (2017). *The development of emotional and behavioral self-regulation and their effects on academic achievement in childhood*. International Journal of Behavioral Development 42:192-202. DOI: 10.1177/0165025416687412
31. Fitriani, D. (2017). *Using art therapy for young children experiencing traumatic events. (An Overview for Aceh Early Childhood Education Curriculum Development)*. Volume III. Nomor 2.
32. Gaertner, B. M., Spinrad, T. L., Eisenberg, M. (2008). *Focused Attention in Toddlers*. Infant Child Dev. Aug; 17(4): 339–363. doi: 10.1002/ICD.580.
33. Ghavifekr, S. et al. (2020). *Teaching and Learning with ICT Tools: Issues and Challenges from Teachers' Perceptions*. Malaysian Online Journal of Educational Technology. Volume 4, Issue 2.
34. Glover, V. (2019). *The Effects of Prenatal Stress on Child Behavioural and Cognitive Outcomes Start at the Beginning*. TRESS AND PREGNANCY (PRENATAL AND PERINATAL). Institute of Reproductive and Developmental Biology, Imperial College London, United Kingdom. April.

35. Gustafsson, B. M. (2019). *Identifying Patterns of Emotional and Behavioural Problems in Preschool children - Facilitating Early Detection*. Linköping University Medical Dissertations No. 1655. Sweden.
36. Hu, J. et al. (2021). *Art Therapy: A Complementary Treatment for Mental Disorders*. *Front Psychol.* No. 12: 686005.
37. Yaghoobian, P., Emadian, S. O. (2019). *The effectiveness of art therapy with sand playmethod on behavioral disorders, emotionalproblems, and communication skills of children*. *Bali Medical Journal (Bali Med J)*. Volume 8, Number 1: 153-159P-ISSN.2089-1180, E-ISSN.2302-2914.
38. Landrum, T. J., Tankersley, M., Kauffman, J. M. (2003). *What Is Special About Special Education for Students with Emotional or Behavioral Disorders?* *THE JOURNAL OF SPECIAL EDUCATION VOL. 37/NO. 3/2003/PP. 148–156*.
39. Lebedeva, L. (2013). *Dailės terapija: teorija ir praktika. Žmogaus psichologijos studija*. Kaunas.
40. Liu, Q. et al. (2021). *The prevalence of behavioral problems among school-aged children in home quarantine during the COVID-19 pandemic in china*. *Journal of Affective Disorders*. Volume 279, 15 January. Pages 412-416.
41. Lundervold, A.J., Bøe, T., Lundervold, A. (2017). *Inattention in primary school is not good for your future school achievement-A pattern classification study*. *PLoS One*. No. 12(11):e0188310
42. Macleod, E. et al. (2012). *Does Children's Colour Use Reflect the Emotional Content of their Drawings?* *Infant and Child Development* 21(2). DOI:10.1002/icd.742.
43. McDonald, A. et al. (2019). *Primary-school-based art therapy: exploratory study of changes in children's social, emotional and mental health*. *International Journal of Art Therapy*. Volume 24, 2019 - Issue 3: Art Therapy with Children.
44. McDonald, A., Drei, N. (2017). *Primary-school-based art therapy: a review of controlled studies*. *International Journal of Art Therapy*. DOI:10.1080/17454832.2017.1338741.
45. McDougal, E. et al (2022). *Understanding and Supporting Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in the Primary School Classroom: Perspectives of Children with ADHD and their Teachers*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05639-3>
46. Morsy, L., Rothstein, R. (2015). *Five Social Disadvantages That Depress Student Performance. Why Schools Alone Can't Close Achievement Gaps*. *Economic Policy Institute Report*. p. 35.

47. Moula, Z. (2020). *A systematic review of the effectiveness of art therapy delivered in school-based settings to children aged 5–12 years*. International Journal of Art Therapy. Volume 25. Issue 2.
48. Moula, Z. et al. (2022). *Qualitative and Arts-Based Evidence from Children Participating in a Pilot Randomised Controlled Study of School-Based Arts Therapies*. Children 2022, 9, 890. <https://doi.org/10.3390/children9060890>
49. Murata, C. (2020). *Behavioral Problems in Children*. Social Determinants of Health in Non-communicable Diseases. p.11-19.
50. National Academies of Sciences. (2016). *Parenting Matters. Supporting Parents of Children Ages 0-8*. Washington (DC): National Academies Press (US); Nov 21. ISBN-13: 978-0-309-38854-2.
51. Oaklander, V. (2014). *Langas į vaiko pasaulį. Žmogaus psichologijos studija*. Kaunas.
52. Ogundele, M. O. (2018). *Behavioural and emotional disorders in childhood: A brief overview for paediatricians*. World J Clin Pediatr. Feb 8; 7(1): 9–26. doi: [10.5409/wjcp.v7.i1.9](https://doi.org/10.5409/wjcp.v7.i1.9)
53. Özerk, G. (2020). *Academic Boredom: An Underestimated Challenge in Schools*. International Electronic Journal of Elementary Education. Volume 13, Issue 1, 117-125.
54. Petrishcheva, V., Filatova, O. V. (2017). *Mandala as a method of art-therapy, ensuring stabilization of emotional states of preschooled children*. Olympiáda techniky Plzeň 2017 23.–24.5.
55. Puspitarini, Y. D., Hanif, M. (2019). *Using Learning Media to Increase Learning Motivation in Elementary School*. Anatolian Journal of Education. Vol.4, No.2.
56. Regev, D. et al. (2015). *Art Therapy in Schools–The Therapist's Perspective*. The Arts in Psychotherapy 45(1):47-55.
57. Roberts, M. et al. (2022). *The Effects of Nutritional Interventions on the Cognitive Development of Preschool-Age Children: A Systematic Review*. Nutrients. 14(3): 532. doi: [10.3390/nu14030532](https://doi.org/10.3390/nu14030532).
58. Sardiman, P. B. (2012). *Teaching and learning interaction and motivation*. Jakarta: Rajawali Pers.
59. Saur, A. M., Loureiro, S. R. (2014). *Behavioral and emotional problems of schoolchildren according to gender*. ARTIGOS. Prieiga per internetą: <http://pepsic.bvsalud.org/pdf/arb/v66n1/09.pdf>
60. Schmidt, S. J. (2020). *Distracted learning: Big problem and golden opportunity*. Journal of Food Science Education. Volume 19, Issue 4.

61. Shukla, A. et al. (2022). *Role of Art Therapy in the Promotion of Mental Health: A Critical Review*. Cureus. 2022 Aug; 14(8): e28026.
62. Slattery, E. J. et al. (2022). *Popular interventions to enhance sustained attention in children and adolescents: A critical systematic review*. Neuroscience & Biobehavioral Reviews. Volume 137, June 2022, 104633.
63. Snirr, S. (2022). *Armaking in Elementary School Art Therapy: Associations with Pre-Treatment Behavioral Problems and Therapy Outcomes*. Children 9(9):1277. DOI:10.3390/children9091277.
64. Sorour, A. S. et al. (2014). *Emotional and Behavioral Problems of Primary School Children With and Without Learning Disabilities: A Comparative Study*. Journal of Education and Practice. Vol.5, No.8. ISSN 2222-288X.
65. Sukhodolsky, D. G. et al. (2016). *Behavioral Interventions for Anger, Irritability, and Aggression in Children and Adolescents*. J Child Adolesc Psychopharmacol. Feb 1; 26(1): 58–64. doi: 10.1089/cap.2015.0120.
66. Shore, A. (2013). *The Practitioner's Guide to Child Art Therapy: Fostering Creativity and Relational Growth*. Routledge.
67. Trautmann, M., Zepf, F.D. (2012). *Attentional performance, age and scholastic achievement in healthy children*. PLoS One;7(3):e32279. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0032279>
68. Vries, E. E. et al. (2018). *Like Father, like Child: Early Life Family Adversity and Children's Bullying Behaviors in Elementary School*. Journal of Abnormal Child Psychology. Volume 46, pages1481–1496.
69. Wamboldt, M. Z. (2019). *Art Therapy in Children and its Effectiveness*. IAA Journal of Scientific Research 5(1):1-5.
70. Wang, C. (2022). *Comprehensively Summarizing What Distracts Students from Online Learning: A Literature Review*. Human Behavior and Emerging Technologies. Volume 2022 | Article ID 1483531 | <https://doi.org/10.1155/2022/1483531>
71. Wang, M., Saudino, K. J. (2013). *Genetic and Environmental Influences on Individual Differences in Emotion Regulation and Its Relation to Working Memory in Toddlerhood*. Emotion. 2013 Dec; 13(6): 1055–1067. doi: 10.1037/a0033784.

SANTRAUKA

„Dėmesingumo kaitos vertinimas taikant dailės terapiją pradinių klasių vaikams, patiriantiems elgesio ir emocinių sunkumų“.

Šio tyrimo tikslas buvo atlikti dėmesingumo kaitos vertinimą taikant dailės terapiją pradinių klasių vaikams, patiriantiems elgesio ir emocinių sunkumų. Šiame tyrime dalyvavo Vilniaus Antakalnio progimnazijos 15 pradinių klasių mokinių (7 – 11m.), kurie patiria emocinių arba elgesio sunkumų. Buvo naudotas Galių ir sunkumų klausimynas (mokytojų versija), taikyta dailės terapija, kurios metu naudotas dėmesingumo protokolai stebėti dėmesingumo lygiui. Tyrimo klausimai buvo: Kaip keičiasi vaikų dėmesingumas taikant dailės terapijos užsiėmimus? Kaip keičiasi vaiko dailės raiška esant skirtingam dėmesingumo lygiui dailės terapijoje? Kaip keičiasi vaikų emocinio ir elgesio simptomų pasireiškimas prieš DT ir po? Tyrimo uždaviniai: Identifikuoti pradinių klasių vaikų dėmesingumo sąsajas tarp elgesio ir emocinių sunkumų teoriniame kontekste. Įvertinti pradinių klasių vaikų, patiriančių elgesio ir emocinių sunkumų, dėmesingumą prieš dailės terapiją ir po jos. Naudojant atvejo analizę palyginti vaiko, patiriančio elgesio ir emocinius sunkumus, dėmesingumo kaitą taikant dailės terapiją. Tyrimo rezultatai neparodė statistiškai reikšmingo pokyčio tiek dėmesingumui, tiek emocinių ir elgesio simptomų pasireiškimui prieš ir po dailės terapijos.

Raktiniai žodžiai: dėmesingumas, dailės terapija, elgesio ir emociniai sunkumai, vaikai.

SUMMARY

„Assesment of Attention using Art Therapy with younger school-age Children with Behavioral and Emotional difficulties“

The purpose of this study was to evaluate the change in attention through art therapy in elementary school children experiencing behavioral and emotional difficulties. In this study, 15 elementary school students (7-11 years old) were selected of Vilnius Antakalnis pro-gymnasium who experience emotional or behavioral difficulties. The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (teacher version), art therapy was used, during which an attention protocol was used to monitor the level of attention. The research questions were: How does the attention of children change when applying art therapy classes? How does the expression of a child's art expression change at different levels of attention? How do children's emotional and behavioral symptoms change before and after art therapy? Research objectives: To identify the links between behavior and emotional difficulties in primary school children's attentiveness in a theoretical context. To assess the attention of elementary school children experiencing problems and emotional difficulties before and after art therapy. Also a case study was used to compare attentional change in a child experiencing behavioral and emotional difficulties through art therapy. The results of the study did not show a significant change in both attention and emotional and behavioral symptoms before and after art therapy.

Keywords: attention, art therapy, behavioral and emotional difficulties, children.

PRIEDAI

Priedas Nr.1

Tiriamajo asmens tėvų arba globėjų sutikimo forma

Sveiki,

Esu Julija Gadišauskaitė, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dailės terapijos magistro studentė. Šiuo metu atlieku tiriamąją praktiką Antakalnio progimnazijoje su tikslu nustatyti dailės terapijos poveikį 7-11m. vaikams, kurie patiria emocijų/elgesio sunkumų. Tyrimas trunka 3 mėnesius.

Kviečiu sutikti dalyvauti jūsų vaikui šiame tyrime. Dailės terapijos užsiėmimuose mokysimės ir tyrinėsime emocijas, sieksim jų išveikimo saugioje aplinkoje, lavinsim socialinį elgesį ir kt.

Aš, (tiriamajo asmens tėvo/motinos/globėjo vardas ir pavardė), sutinku, kad mano vaikas dalyvautų dailės terapijos užsiėmimuose, jo dailės darbai dailės terapijos užsiėmimuose būtų filmuojami ir fotografuojami tik mokslo tikslams, anonimiškai, niekur kitur neskelbiami ir neplatinami.

Tiriamajo asmens tėvas arba globėjas (Vardas, Pavardė, parašas)

.....

Tyrėjas
parašas)

(Vardas, pavardė,

Priedas Nr. 2

Galių ir sunkumų klausimynas (SDQ-Lit)

M⁴⁻¹⁷

Ties kiekvienu teiginiu prašome pažymėti (✓) atitinkamą langelį - „Netiesa“, „Iš dalies tiesa“ arba „Tiesa“. Labai prašytume įvertinti kiekvieną teiginį, net jei jūs nevisiškai esate tikri dėl savo atsakymo arba teiginys jums atrodo netinkamas. Atsakydami prisiminkite, kaip vaikas elgėsi per praėjusį pusmetį arba šiais mokslo metais.

Vaiko vardas

Bern./Merg.

Gimimo data.....

	Netiesa	Iš dalies tiesa	Tiesa
Atsižvelgia į kitų žmonių jausmus	☐	☐	☐
Nenustygsa vietoje, pernelyg aktyvus (-i), nurimsta neilgam	☐	☐	☐
Dažnai skundžiasi galvos ar pilvo skausmais, būna bloga	☐	☐	☐
Noriai dalijasi su kitais vaikais skanėstais, žaislais, rašikliais ir pan	☐	☐	☐
Dažnai pratrūksta pykčiu ar nesusivaldo	☐	☐	☐
Mėgsta vienetvę, dažniau žaidžia vienas (-a)	☐	☐	☐
Paprastai paklūsta suaugusiųjų reikalavimams	☐	☐	☐
Nerimauja dėl daugelio dalykų, dažnai atrodo susirūpinęs (-usi)	☐	☐	☐
Paslaugus (-i) išskaudintiems, susikrimitusiems ar nesveikuojantiems	☐	☐	☐
Nuolat muistosi ir rangosi	☐	☐	☐
Turi vieną ar kelis gerus draugus	☐	☐	☐
Dažnai pešasi su vaikais, juos skriaudžia	☐	☐	☐
Dažnai nelaimingas (-a), prislėgtas (-a), greitai susigraudina	☐	☐	☐
Paprastai jį (ją) mėgsta kiti vaikai	☐	☐	☐
Greit išsiblaško, sunkiai susikaupia	☐	☐	☐
Baiminasi naujų situacijų, prilipęs (-usi) prie savų, nepasitiki savimi	☐	☐	☐
Geranoriškas (-a) mažesniems vaikams	☐	☐	☐
Dažnai meluoja ar apgaudinėja	☐	☐	☐
Kiti vaikai jį (ją) užkabinėja ir skriaudžia	☐	☐	☐
Dažnai pasisiūlo padėti tėvams, mokytojams, kitiems vaikams	☐	☐	☐
Pirma pagalvoja, tik paskui padaro	☐	☐	☐
Vagia iš namų, mokyklos ar kitų vietų	☐	☐	☐
Geriau sutaria su suaugusiais nei su vaikais	☐	☐	☐
Daug ko bijo, greitai išsigąsta	☐	☐	☐
Užduotis atlieka iki galo ir susikaupęs (-usi)	☐	☐	☐

Gal turite papildomų pastabų?

Priedas Nr. 4

Dailės terapijos temų aprašymas					
Nr.	Tema	Užsiėmimo planas	Priemonės	Tikslas (-i)	Literatūra
1.	„Mano pasaulis“	<p>Pasisveikinimas, susipažinimas, supažindinimas su taisyklėmis ir priemonėmis.</p> <p><i>1.Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2.Apšilimas - „Piešimas ratu atsimerkus</p> <p>3.Pagr. užduotis – pavaizduoti savo pasaulį linijom, spalvom, formom ir kur „aš“ esu tame pasaulyje.</p> <p>4.Refleksija, darbo vietos susitvarkymas.</p> <p>5.Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.</p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai, blizgantis popierius, žirklys, klėjai	<p>Ugdyti mokymosi gebėjimus, lavinti vaizduotę;</p> <p>Lavinti emocijų žodyną;</p> <p>Kurti terapinį santykį.</p>	V. Oaklander
2.	„Žmogus“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1.Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2.Apšilimas - „Piešimas ratu užsimerkus“</p> <p>3.Pagr. užduotis – pavaizduoti žmogų taip kaip išeina geriausiai.</p> <p>4.Refleksija, darbo vietos susitvarkymas.</p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai	<p>Diagnostinis aspektas; Savivertės ugdymui;</p> <p>Lavinti emocijų žodyną;</p> <p>Vaiko vidinės struktūros palaikymas</p>	A.Vengeris; V. Oaklander

		5. Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.			
3.	„Pyktis žmoguje“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2. Apšilimas - <i>ištraukti kortelę su emocijos pavadinimu ir papasakoti kada taip jautėsi</i></p> <p>3. Pagr. užduotis – <i>bendrai grupėje ant didelio lapo, kuriame pavaizduotas žmogaus kūno trafaretas, pasirinktomis priemonėmis pavaizduoti linijom, spalvom, kaip ir kur gali atrodyti pykčio emocija.</i></p> <p>4. Refleksija, <i>darbo vietos susitvarkymas.</i></p> <p>5. Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.</p>	Rudas popierius su žmogaus trafaretu per visą stalą, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai, Klijai, žirkklės, blizgantis popierius.	<p>Lavinti bendravimo įgūdžius; Vaiko vidinės struktūros palaikymas; Didinti elgesio motyvų suvokimą; Lavinti emocijų žodyną; Stebėti savo ir kitų ribas; Pykčio jausmo įsisąmoninimo skatinimas tiek fiziniam, tiek jausminiam lygmenyje: pojūčių kūne aptarimas, išraiškų pastiprinimas prašant pagalvoti ir suvaidinti pykčio išraišką: veidu, kur kūnas įsitempia, prašant labiau įtempti tas vietas. Aptarti ir pasikalbėti apie pykčio išraišką socialiai priimtinais būdais</p>	V. Oaklander; L. Lebedeva
4.	„Rožės krūmas“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2. Apšilimas - <i>duotomis priemonėmis pavaizduoti</i></p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai, blizgantis popierius, žirkklės, klijai	<p>Skatinti kūrybiškas asociacijas; Didinti dėmesingumą; Mažinti gynybiškumą; Lavinti emocijų žodyną</p>	V. Oaklander

		<p><i>jaučiamą emociją (-as)</i></p> <p>3. Pagr. užduotis –pagal duotą instrukciją pavaizduoti save kaip rožės krūmą pasirinktomis priemonėmis</p> <p>4. Refleksija, darbo vietos susitvarkymas.</p> <p>5. Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.</p>			
5.	„Tapymas pirštais“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2. Apšilimas - užrištomis akimis iš maišiuoko ištraukti kokį nors daiktą ir atspėti ką turi rankoje</p> <p>3. Pagr. užduotis –tapyti naudojantis rankų pirštais ir skystais dažais laisva tema.</p> <p>4. Refleksija, darbo vietos susitvarkymas.</p> <p>5. Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.</p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, vanduo	Skatinti emocijų išveiką; Skatinti savęs suvokimą per sensomotorinę stimuliaciją	L. Lebedeva V. Oaklander
6.	„Baimės kaukės“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2. Apšilimas - pagalvoti, kada</p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai, anglis	Savivokos stiprinimas, Skatinti pasitikėjimą tarp grupės dalyvių; Aktualizuoti ir materializuoti baimės jausmą; Didinti dėmesingumą;	L. Lebedeva

		<p><i>jautėsi išsigandę, pavaizduoti baimę linijom, spalvom ir tą piešinį sunaikinti</i></p> <p>3. Pagr. užduotis –naudojantis anglimi nupiešti baimę kaip kaukę ir pirštais išplėšti iš popieriaus.</p> <p>4. Refleksija, darbo vietos susitvarkymas.</p> <p>5. Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.</p>		<p>Lavinti smulkiąją motoriką ir taktilinį jautrumą; Sublimuoti agresyvius instinktus</p>	
7.	„Susipažinimas su moliu“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2. Apšilimas - ištraukti lapelį su emocijos pavadinimu ir papasakoti kada taip jautėsi.</p> <p>3. Pagr. užduotis –patirti molį pagal duotą instrukciją.</p> <p>4. Refleksija, darbo vietos susitvarkymas.</p> <p>5. Atsisveikinimas - įsivardinti emocijas kūne.</p>	<p>Molis, vanduo, įvairūs įrankiai: plastikinis peilis, mediniai pagaliukai, česnakų smulkintuvas</p>	<p>Lavinti erdvinę, kūrybinę vaizduotę, spontaniškumą, jausmų raišką; Skatinti fizinę ir emocinę iškrovą; Atliepti poreikį į asmeninį identiškumą; Didinti dėmesingumą; Didinti gebėjimą dirbti savarankiškai; Skatinti pykčio išraišką</p>	<p>L. Lebedeva V. Oaklander</p>
8.	„Molio lipdinys“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p>	<p>Molis, Vanduo, Įrankiai moliui, Pieštukai, flomasteriai, A4 popierius</p>	<p>Lavinti erdvinę, kūrybinę vaizduotę, spontaniškumą, jausmų raišką; Skatinti fizinę ir emocinę iškrovą; Atliepti poreikį į asmeninį identiškumą; Didinti dėmesingumą;</p>	<p>L. Lebedeva V. Oaklander</p>

		<p>2. Apšilimas - <i>piešimas ratu užsimerkus</i></p> <p>3. Pagr. užduotis <i>–užsimerkus pabandyti nulipdyti iš molio lipdinį.</i></p> <p>4. Refleksija, <i>darbo vietos susitvarkymas.</i></p> <p>5. Atsisveikinimas <i>- įsivardinti emocijas kūne.</i></p>		Didinti gebėjimą dirbti savarankiškai.	
9.	„Jausmai kūne“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p> <p>2. Apšilimas - <i>ištraukti lapelį su emocija, ją suvaidinti ir leisti kitiems grupės dalyviams atspėti kokia tai emocija</i></p> <p>3. Pagr. užduotis <i>–ant lapo popieriaus nupiešti kūną ir linijom, spalvom, formom pavaizduoti kur ir kokios emocijos gali būti.</i></p> <p>4. Refleksija, <i>darbo vietos susitvarkymas.</i></p> <p>5. Atsisveikinimas <i>- įsivardinti emocijas kūne.</i></p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai, blizgantis popierius, žirklys, klėjai	Skatinti savivoką; Išryškinti emocinių būsenų įvairovę, jų santykį; Skatinti vidinę iškrovą; Lavinti emocinį žodyną.	L. Lebedeva
10.	„Laisva tema“	<p>Pasisveikinimas, Taisyklių priminimas.</p> <p><i>1. Naudojant emocijų ratą įsivardinti emocijas kūne.</i></p>	A4, A3 popierius, akriliniai dažai, pieštukai, kreidelės, flomasteriai, blizgantis	Skatinti individualumą, kūrybiškumą, ekspresyvumą	V. Oaklander A. Shore

		<p>2. Apšilimas - <i>pavaizduoti jaučiamą emociją</i></p> <p>3. Pagr. užduotis <i>–laisva tema, pasirinktomis priemonėmis nupiešti piešinį.</i></p> <p>4. Refleksija, <i>darbo vietos susitvarkymas.</i></p> <p>5. Atsisveikinimas <i>- įsivardinti emocijas kūne.</i></p>	popierius, žirkklės, klėjai, anglis.		
--	--	--	--	--	--

Priedas Nr. 5

Emociju ratas

